

საქართველო-უკრაინის ურთიერთობის ზოგიერთი საკითხი

(საარქივო სამმართველოში დაცული დოკუმენტების მიხედვით)

საქართველო-უკრაინის კულტურულ-ისტორიულ თუ სამხედრო-პოლიტიკურ ურთიერთობებს ხანგრძლივი ისტორია აქვს. ჯერ კიდევ განვითარებული ფეოდალური ურთიერთობების ხანაში საქართველოს და კიევის რუსეთს შორის ჩამოყალიბდა გარკვეული ურთიერთობა. რელიგიურმა ერთობამ ხელი შეუწყო იდეოლოგიური ინტერესების ერთობასაც. მონგოლთა დაპყრობებმა ერთობ შეასუსტეს ეს ურთიერთობები, თუმცა შემდგომ პერიოდში კვლავ გაგრძელდა ურთიერთხელსაყრელი თანამშრომლობა სხვადასხვა სფეროში, რაც განსაკუთრებით გამოიკვეთა მე-17 საუკუნის დასაწყისიდან (პაიჭაძე გ., 1971: 99)

XVI-XVII საუკუნეები უმძიმესი პერიოდია უკრაინის ისტორიაში. იმ დროს უკრაინელებს უხდებოდათ ბრძოლები როგორც პოლონელი პანების, ისე ოსმალების წინააღმდეგაც. ოსმალეთი საერთო მტერი იყო უკრაინისა და საქართველო-ოსათვის. საქართველოს ხელისუფალნი ცდილობდნენ ზაპოროჟიელი კაზაკები გამოეყენებინათ საკუთარი პოლიტიკური და სამხედრო ინტერესებისათვის.

მე-17 ს. მოგზაურთა ცნობებით ოსმალეთის წინააღმდეგ ლაშქრობიდან დაბრუნებული კაზაკები უამინდობის, თურქებისაგან დევნის, დასვენების აუცილებლობის თუ სხვა მიზეზების გამო ჩერდებოდნენ გურიისა და სამეგრელოს ხელსაყრელ მისადგომებთან (თ. ტივაძე, 1971:64). დასავლეთ საქართველო, როგორც ოსმალეთის ვასალური ქვეყანა კაზაკებს აშკარად ვერ დაეხმარებოდა, თუმცა მოსახლეობა ყოველთვის ეხმარებოდა მათ. ეჩელების ცნობით, როცა კაზაკებმა 1646-1647 წწ. აიღეს გონიო, ადგილობრივი ეხმარებოდნენ კაზაკებს (თ. ტივაძე, 1971: 65).

საინტერესო ცნობას გვაწვდის იტალიელი მისიონერი პიეტრო დელა ვალე. მისი ცნობით დადიანს თუ გურიელს 1616-1618 წწ. თურქების წინააღმდეგ კაზაკებთან კავშირის შესაკვრელად გაუგზავნიათ წარმომადგენლები და საჩუქრად გაუტანებიათ პატარა ოქროს ჯვარი („ივერია“, 1879, ნომერი 3, მარტი, გვ. 58). მისივე ცნობით, კაზაკებს აინტერესებდათ შაჰ-აბასის პოზიცია ანტითურქული ლაშქრობის შემთხვევაში. ამ მიზნით საქართველოს სანაპიროზე გადმოსხეს 40 კაცი ერთ-ერთი ადგილობრივი გავლენიანი პირის სარეკომენდაციო წერილით, რომელიც უნდა გადაეცათ იმერთა მეფის გიორგი მესამესათვის. გიორგი მესამემ თავის მხრივ, წერილი გადასცა ქართლის მეფეს, რათა იმ ორმოციდან ერთ-ერთს დახმარებოდა, დანარჩენი 39 კი გადასცა თურქებს (თ. ტივაძე, 1971: 65) (ი. ცინცაძე ეჭვობს - ასეთ ბოროტებას იმერთა მეფე არ ჩაიდენდა კაზაკების მიმართ, თუმცა ნ. ნაკაშიძეს მის ჭეშმარიტებაში ეჭვი არ ეპარება. მისი აზრით, ეს ეწინააღმდეგება სტუმართმოყვრობის ტრადიციებს, მაგრამ პოლიტიკურად ახსნადია. იხ. ნ. ნაკაშიძე, 1968:146). როგორც ცნობილია, იმერთა მეფე გიორგი მესამე მხარს უჭერდა კახთა მეფე თეიმურაზ პირველს. ორივენი ირანის მო-

წინააღმდეგეებად ითვლებოდნენ. ამიტომ იმერთა მეფეს არ სურდა თურქებთან ურთიერთობის გამწვავება (თ. ტივაძე, 1971: 65).

მოგვიანებით, 1630-იან წწ. იმერეთიც და სამეგრელოც იძულებულნი არიან შეცვალონ კაზაკებისადმი დამოკიდებულება. დადიანმა დაიმორჩილა აფხაზეთი - გურია და დაიწყო თავდასხმები იმერეთზე. 1632 წ. ლევან დადიანმა მისი და მიათხოვა როსტომ ხანს. ესეც პროირანული კურსის დემონსტრირება იყო (თ. ტივაძე, 1971: 67). ცხადია, ამას მოყვა თურქთა გაღიზიანება და აგრესია. ლევან დადიანმა იცოდა, რომ აშკარა ანტითურქული პოზიცია სარისკო იყო, მით უმეტეს, რომ როსტომ მეფეს იმ ხანად არ ეცალა იმერეთისათვის. ამიტომ დადიანმა კორექტირება შეიტანა საკუთარ პოლიტიკაში. ის ყოველთვის არ უჭერდა მხარს კაზაკებს. პირიქით, მისი ბრძანებით ადამიანებს იჭერდნენ, აპატიმრებდნენ, მონებად ჰყიდდნენ, სულთანს უგზავნიდნენ. ცხადია ლევან დადიანს ესმოდა კაზაკების ანტითურქული ბრძოლის მნიშვნელობა, მაგრამ ანგარიშგასაწვევი იყო თურქთა რეაქციაც.

ლევან დადიანის მზარდი როლის პირობებში იმერთა მეფე ალექსანდრე პირველი ფიქრობს კაზაკების მოწვევას სამეგრელოს მთავრის წინააღმდეგ (თ. ტივაძე, 1971: 70), თუმცა მისი სიკვდილის შემდეგ ეს იდეა მოიხსნა დღის წესრიგიდან.

ქართულ-უკრაინულმა ურთიერთობებმა ახალი შინაარსი შეიძინა ვახტანგ მეექვსის პოლიტიკური ემიგრაციის შემდეგ. იგი უპირატესად კულტურულ ხასიათს ატარებდა. ბევრმა ქართველმა თავისი ბედი უკრაინას დაუკავშირა. ამ ორი ხალხის კულტურათა დამაკავშირებელ ხიდად იქცა დავით გურამიშვილის პოეტური შემოქმედება. მე - 19 საუკუნიდან ეს ურთიერთობები კიდევ უფრო გაღრმავდა. კავკასია, რომელსაც ალექსანდრე პირველმა „თბილი ციმბირი“ უწოდა იმპერიისათვის მიუღებელი ელემენტების გადასახლების ადგილად იქცა (ნ. შალუტაშვილი, 1971:73). აღნიშნულის დასტურად დეკაბრისტების მაგალითიც კმარა. ბევრი უკრაინელი მონაწილეობდა რუსეთ-თურქეთისა და რუსეთ-ირანის ომებში. მაგ. **პეტრე კოტლიარევსკი** (დაიბადა 1782 წ) მონაწილეობდა დერბენტთან, ახალქალაქთან გამართულ ბრძოლებში. იგი ხელმძღვანელობდა ეგერთა ასეულს, მიენიჭა გენერლის სამხედრო ჩინი. გარდაიცვალა ყირიმში 1852 წ. კოტლიარევსკი კავკასიაში დიდი პოპულარობით სარგებლობდა (ნ. შალუტაშვილი, 1971:74).

ალექსანდრე ჭავჭავაძესთან ახლო ურთიერთობა ჰქონდა 1812 წ. ომის გმირს **ბ. კანდიბას**. 1826 წლისათვის იგი სათავეში უდგას თბილისის საარტილერიო გარნიზონს. მონაწილეობდა თურქმენ ჩაის ტრაქტატის შემუშავებაში ირან-რუსეთს შორის, სავარაუდოდ ესწრებოდა გრიბოედოვ-ჭავჭავაძის ქორწილსაც. შესაძლოა შეხვედროდა გრიბოედოვსაც. გარდაიცვალა 1829 წელს (ნ. შალუტაშვილი, 1971:75).

უკრაინელებთან კავშირი ჰქონდა **გრ. ორბელიანსაც**. იგი იცნობდა გენერალ **გ. გურკოს**, **კ. პანჩენკოს**, **პ. კრაფჩენკოს**. 1832 წ. შეთქმულთა მონაწილეებს შორისაა უკრაინული წარმოშობის დუშეთის უეზდის ისპრავნიკი **დ. პაუშენკო**. იგი შეთქმულებს აწვდიდა ინფორმაციებს საერთაშორისო ვითარების შესახებ, აძლევდა რჩევებს, რეკომენდაციებს უწევდა ახალ წევრებს, მონაწილეობდა გეგმების განხილვაში (ნ. შალუტაშვილი, 1971:77).

უკრაინელებთან დაკავშირებული იყო **ნ. ბარათაშვილიც**. მასთან ერთად მსახურობდა **ი. იფჩენკო**. ბარათაშვილი ხვდებოდა მალესკოს, ფ. გავრი-

ლენკოს, რომელსაც ცოლად ჰყავდა ბარათაშვილის მეგობრის ლევან მელიქიშვილის და ეკატერინე (ნ. შალუტაშვილი, 1971:77). არაერთი უკრაინელი იყრიდა თავს **ალ. ჭავჭავაძის სახლში გამართულ ლიტერატურულ შეხვედრებზე.**

საქართველო-უკრაინის კულტურულ ურთიერთობებში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა **ტარას შევჩენკომ.** იგი ორივე ხალხს მოუწოდებდა ერთობლივად ებრძოლათ ცარიზმის კოლონიური ინტერესების წინააღმდეგ. დიდ კობზარს 1911 წელს შეხვედრია ქართველი პოეტი **ა. წერეთელი,** რომელიც გაზეთ „ხაკავკაზიში“ გამოქვეყნებულ წერილში დეტალურად აღწერს პროფ. კოსტომაროვას ბინაში დიდ პოეტთან შეხვედრის პერიპეტეებს. მათი შეხვედრით ხაზი გაესვა თავისუფლების იდეის ერთიანობას. მათ ისაუბრეს ღამის სამ საათამდე. შევჩენკომ მოისმინა რა ქართველთა ისტორიული ბედის შესახებ, უთქვამს: „რა ბევრი გვაქვს საერთო ჩვენს ხალხებსო“. ერთმანეთს დავშორდით როგორც მეგობრები იმ იმედით, რომ კვლავ შეხვედებოდითო, წერს აკაკი, თუმცა შემდგომი შეხვედრა ვეღარ მოხერხდა (პაიჭაძე გ., 1971:101). მოგვიანებით, 1914 წ. 15 აპრილს თბილისში აღინიშნა ტარას შევჩენკოს 100 წლის იუბილე.

ნიშანდობლივია, რომ „დიდი კობზარის“ **ნაწარმოებთა პირველი მთარგმნელი - ქართველი ნიკომ ლომოური იყო,** რომელიც იმ დროს სწავლობდა კიევში. ნ. ლომოურმა 1877 წ. გადათარგმნა პოემა „ნაიმისკა“. ქართველი სტუდენტები აწყობდნენ შემოქმედებით საღამოებს, რომელთა „მნიშვნელობა შესამჩნევად გაიზარდა“. ქართული პრესა იუწყებოდა: „ქართულმა საღამოებმა მოიპოვეს სრული მოქალაქეობა რუსეთის ყველა საუნივერსიტეტო ქალაქში“.

ქართველ-უკრაინელთა მეგობრობაზე მეტყველებს ის გულითადი შეხვედრა, რომელიც აკაკის მოუწვევს 1898 წ. მთელი ხარკოვის თეატრი ესალმებოდა პოეტს. როცა აკაკი გარდაიცვალა - 1915 წ. 26 იანვარს, კიევის სტუდენტმა ახალგაზრდობამ საქართველოში გამოაგზავნა ტელეგრამა, რომელშიც აღნიშნული იყო აკაკის დედაწლი და უკრაინელთა წუხილი.

საქართველოსთან მჭიდროდ იყო დაკავშირებული ცნობილი უკრაინელი მწერლის **ლესია უკრაინკას** შემოქმედებითი მოღვაწეობა და ცხოვრებისეული გზა. 1905 -1907 წწ. რევოლუციის დღეებში იგი იმყოფებოდა საქართველოში და თანაუგრძნობდა ქართველებს (პაიჭაძე გ., kiev, 1971:105).

კულტურული ურთიერთობების განვითარებაში დიდი როლი ითამაშა **უკრაინის თეატრალური ჯგუფის გასტროლებმა,** რომელიც 1889 წლიდან რეგულარულად ტარდებოდა საქართველოში. დიდი წარმატებები ხვდა თეატრის უკრაინელ მსახიობებს, რეალისტური ხელოვნების ოსტატებს, საკუთრივ **ი. დრეისიგს, ტ. პრიაჟენკოვსკაიას** და სხვებს. მართალია შემადგენლობას „რუსულ ჯგუფს“ უწოდებდნენ, მაგრამ მათში ბევრი იყო უკრაინელი. უკრაინული თეატრის რეპერტუარი თანაარსებობდა გ. ერისთავის მიერ აღდგენილ თეატრთან (გაზ. „კავკაზი“, 1846, ნომერი 2).

ქართველებისა და უკრაინელების ურთიერთობებში დიდი როლი ითამაშეს **ქართველმა სტუდენტებმა.** ცარიზმი ყოველნაირად ებრძოდა განაპირა მხარეებში ყოველივე ეროვნულის გამოვლინებას, ენას, კულტურას, არ იძლეოდა ეროვნული უმადლესი სასწავლებლების დაარსების შესაძლებლობას. ამიტომაც იყო, რომ სწავლას მოწყურებული ქართველი ახალგაზ-

რდები რუსეთში მიემგზავრებოდნენ. ბევრი ქართველი სტუდენტი სწავლობდა კიევში, ხარკოვში, ოდესაში. მათ შორის იყვნენ: **ი. გოგებაშვილი, ვ. პეტრიაშვილი, პ. მელიქიშვილი, შ. ჩიტაძე, ნ. ლომოური, კ. კეკელიძე, გ. ახვლედიანი.** რომლებიც აქტიურ მონაწილეობას იღებდნენ სტუდენტურ გამოსვლებში. ისინი არა მარტო მონაწილეობდნენ უკრაინის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში, არამედ უწევდნენ პოპულარიზაციას უკრაინულ კულტურას. ოდესაში ჩამოყალიბდა ქართული სათვისტომო, რომელშიც გაერთიანებული იყვნენ **იასონ მოსეშვილი, სიმონ ავალიანი** და სხვები.

ოდესის სახელმწიფო არქივთან გაფორმებული მემორანდუმის საფუძველზე **2013 წლის ნოემბერში აჭარის საარქივო სამმართველოში შემოტანილი იქნა დოკუმენტების ელექტრონული ვერსიები**, რომლებშიც მე-20 საუკუნის დასაწყისის ქართველ სტუდენტთა საქმიანობის შესახებ მეტად საინტერესო დოკუმენტებია წარმოდგენილი. მათ შორისაა სათვისტომოს წესდება. დოკუმენტების ერთი ნაწილი ეხება ფოთი-ბათუმის სარკინიგზო მაგისტრალზე შესრულებული სამუშაოს შესახებ ინფორმაციას. საქმეში წარმოდგენილია მასალები რომელიც შეეხება კავკასიის რკინიგზის ტექნიკური სამმართველოს მიერ გაცემულ მოწმობებს, ამ სფეროში დასაქმებული პირების დახასიათებებს და სხვა საკითხებს. ერთ-ერთი დოკუმენტი ეხება შუამდგომლობას ლუკა ხუჭუასათვის სავაჭრო ფლოტის ხომალდების მართვის მოწმობის გაცემის თაობაზე. საუბარი არის ინჟინერ ედ. გარისის დამსახურებაზე აღნიშნული სამუშაოების შესრულების დროს, ასევე მისი და საგზაო ტექნიკოსის პეტუხოვის მიმოწერები (ასს ცსა, ფონდი ი-88, ანაწერი 1, საქმე №1-6).

დოკუმენტების მეორე ნაწილი ეხება რკინიგზისა და სარკინიგზო სადგურების მატერიალურ ტექნიკური აღჭურვილობის საკითხებს, განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილებულია კავკასიის სარკინიგზო სადგურებზე სიგნალიზაციის დამონტაჟების საკითხებთან დაკავშირებით. აქვე ვხვდებით მიმოწერებს ვაჭრობისა და მრეწველობის სამინისტროსთან. საქმეშია ასევე მომსახურე პერსონალის სია (ასს ცსა, ფონდი ი-88, ანაწერი 1, საქმე №1-2).

ოდესის არქივიდან შემოტანილ დოკუმენტებში სხვა ბევრი საინტერესო ინფორმაციააა წარმოდგენილი. განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს **ოდესაში მყოფი ქართველების საზოგადოება „საქართველო“-ს საქმიანობა**. საქმეში წარმოდგენილია ამ ორგანიზაციის **წესდება**. რომელშიც ნათლად იკვეთება ამ ორგანიზაციის მიზნები და სამოქმედო პროგრამა (ასს ცსა, ფონდი ი-88, ანაწერი 1, საქმე №6).

საზოგადოებას „საქართველოს“, როგორც ერთ-ერთი სერიოზული ორგანიზაციის ხასიათზე მეტყველებს ის ფაქტი, რომ იგი აერთიანებდა მხოლოდ დამსახურებულ პირებს, განურჩევლად სქესისა და რელიგიური მრწამსისა (ასს ცსა, ფონდი ი-88, ანაწერი 1, საქმე №6).

საზოგადოების წევრად გახდომა შესაძლებელი იყო მინიმუმ 2 ადამიანის წერილობითი რეკომენდაციის საფუძველზე. განსაზღვრული იყო ორგანიზაციის საწევრო გადასახადის ოდენობაც (გაწევრიანების 5 რუბლის, ხოლო წლიური საწევრო შენატანი 3 რუბლის ოდენობით). ის პირი, ვინც ერთდროულად გადაიხდიდა 100 რუბლს, თავისუფლდებოდა ყოველწლიური გადასახადისაგან და ითვლებოდა საზოგადოების მუდმივ წევრად. გაწევრიანებისათვის წინასწარ გადახდილი თანხა ორგანიზაციაში მიღებაზე უარის

თქმის შემთხვევაში უკან უბრუნდებოდა შესაბამის პიროვნებას (ასს ცსა, ფონდი ი-88, ანაწერი 1, საქმე №6).

საზოგადოებას გააჩნდა თავისი ბლანკი და ბეჭედი, რომელზეც ამოტვიფრული იყო „ქართული საზოგადოება „საქართველო“ - „საქართველო“ ოდესაში“.

წარმოდგენილ დოკუმენტში განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს საზოგადოებას „საქართველო“-ს დამფუძნებელთა შესახებ ინფორმაციები. მათ შორის დასახელებული არიან: პეტრე გიორგის ძე მეღიქოვი, ევსევია ილარიონის ძე უშვერიძე, მიხეილ ნიკოლაის ძე ჯუღელი, იოველია გრიგორის ძე ქუთათელაძე, იასონ პავლეს ძე მოსეშვილი, სიმონ ლუკას ძე ავალიანი (ასს ცსა, ფონდი ი-88, ანაწერი 1, საქმე №6).

სამწუხაროდ, ოდესის არქივიდან შემოტანილ დოკუმენტებში აღნიშნული პიროვნებების შესახებ სხვა ინფორმაცია არ მოიპოვება, მაგრამ ზემოთ განხილული წესდება ნათელ წარმოდგენას გვაძლევს ოდესის ქართული დიასპორის აქტიურ საზოგადოებრივ - კულტურული საქმიანობის შესახებ - ქართველთა ერთიანობისა და ქართულ-უკრაინული ურთიერთობის განმტკიცების თვალსაზრისით.

აქტიურ საზოგადოებრივ თუ პოლიტიკურ ცხოვრებას ეწეოდნენ საქართველოში მყოფი უკრაინელებიც. ამ თვალსაზრისით დიდი როლი შეასრულეს „კირილესა და მეთოდეს საიდუმლო საზოგადოების“ წევრებმა, რომელიც აღმოცენდა და საქმიანობდა კიევში 1846-1847 წლებში. საზოგადოების განადგურების შემდეგ ზოგიერთი კირილე-მეთოდისტი ბედმა კავკასიაში გადმოსროლა. მათ საქართველოში გააგრძელეს სამეცნიერო-კულტურული და საზოგადოებრივი საქმიანობა (გ. სერგიენკო, 1971: 84-85). საქართველოში დიდხანს მასწავლებლობდა საიდუმლო საზოგადოების ერთ-ერთი წევრი და ხელმძღვანელი ნიკოლოზ გულაკი. მასთან იყო პოლონელი ზაგორსკი ლეონარდო. უკრაინელმა რევოლუციონერებმა საქართველოში მეორე სამშობლო აღმოაჩინეს.

გულაკი დაიბადა 1882 წ. პოლტავის გუბერნიის გულაკოვკაში. 1844 წ. დაამთავრა დერპტის უნივერსიტეტი. გამეფებული სქოლასტიკის მიუხედავად მან მიიღო ენციკლოპედიური განათლება. ფლობდა რამოდენიმე ენას. გულაკმა უნივერსიტეტიდან გარეთ გადმოიტანა რევოლუციური განწყობა (გ. სერგიენკო, 1971: 84-85). ის მოითხოვდა სლავების გაერთიანებას და რესპუბლიკური წყობის დამყარებას, უბრალო ხალხისათვის სკოლების დაარსებას და მათთვის წიგნების გამოცემას. გულაკი ხალხს განაწყობდა არსებული რეჟიმის წინააღმდეგ. საიდუმლო ორგანიზაციაში გულაკი ენერგიულად გამოხატავდა რადიკალურ აზრებს, მხარს უჭერდა რევოლუციას, მონაწილეობდა მთავარი იდეოლოგიური დოკუმენტის „უკრაინელი ხალხის ყოფის წიგნები“ (ღვთის კანონები) მომზადება-გავრცელებაში (გ. სერგიენკო, 1971:88). კირილე-მეთოდისტთა კრებებზე მონაწილეობდა პოლონელი სტუდენტი ლეონარდო ზაგორსკი. უანდარმერიამ აღმოაჩინა კირილე-მეტოდისტთა საზოგადოება. გულაკი დააპატიმრეს. მან არ გასცა თანამოაზრეები. სამწლიანი პატიმრობის შემდეგ გულაკი გააგზავნეს პერმში. გულაკმა სრული თავისუფლება მხოლოდ 12 წლის შემდეგ მიიღო. მიიღო. 1859 წ. იგი გადავიდა ოდესაში, 1863 წლიდან კი კავკასიაშია. 36 წელი იცხოვრა საქართველოსა და აზერბაიჯანში. გულაკი გარდაიცვალა 1899 წ. სამეცნიერ-

რო შრომებით მან კავკასიოლოგებს დიდი საქმე გაუკეთა. მან შეისწავლა ქართული ენა, კულტურა, ლიტერატურა და იქცა ქართული კულტურის ცნობილ მეკლავარად (გ. სერგიენკო, 1971: 91). მას ეკუთვნის საინტერესო გამოკვლევა „ინდოევროპულ ენებში ქართული ენის ადგილის შესახებ“, სადაც გამოთქვა ახალი შეხედულებები ამ საკითხზე (გ. სერგიენკო, 1971: 93). მისი მოღვაწეობა შესაბამისად შეაფასეს აკაკიმ და ილიამ, ასევე ი. გოგებაშვილმა. მნიშვნელოვანია აგრეთვე მისი პედაგოგიური მოღვაწეობა ქუთაისში (გ. სერგიენკო, 1971: 95).

ქართველებსა და უკრაინელებს აერთიანებთ **საბრძოლო თანამეგობრობის უნიკალური მაგალითები**. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა მეორე მსოფლიო ომში ამ ორი ხალხის წარმომადგენელთა ერთობლივი ბრძოლა ფაშიზმის ასალაგმავად. ქართველები მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში აქტიურად მონაწილეობდნენ უკრაინის გათავისუფლებისათვის ბრძოლაში როგორც ხმელეთზე, ასევე ზღვასა და ჰაერში. გმირობის და საბრძოლო ხელოვნების მაგალითები აჩვენებს ქართველმა მფრინავებმა და საჰაერო სამხედრო ქვედანაყოფების ხელმძღვანელებმა: **ჭიჭიკო ბენდელიანმა, ა. დაცანიძემ, შ. ძამაშვილმა, გ. ჯაბადარმა, გ. ინასარიძემ, შ. ლებანიძემ, დ თავაძემ, ა. წურწუშიამ**. უკრაინის დედაქალაქის ცის ერთ-ერთი მთავარი დამცველი იყო **ჭ. ბენდელიანი, რომელსაც 1943 წ. 24 აგვისტოს მიენიჭა სსრკ გმირის წოდება**.

სასაზღვრო და თავდაცვით ბრძოლებში თავი გამოიჩინეს: **გენ-მაიორმა პ. აბრამიძემ** (მსროლელი დივიზიის მეთაური), **პოლკოვნიკმა შ. გოგოლიშვილმა, პოდპოლკოვნიკმა ვ. ქირიამ, საკავალერიო პოლკის მეთაურმა ა. ინაურმა, საარტილერიო პოლკის მეთაურმა ა. გიორგობიანმა, დივიზიის კომისარმა ნ. კალაძემ, დივიზიის პოლიტგანყოფილების უფროსმა ვ. ციკოლიამ, პოლკის შტაბის უფროსმა ვ. ოგანეზაშვილმა, ესკადრონის ხელმძღვანელმა ა. ძიმისტარიშვილმა, ასევე ოფიცრებმა: ი. ადავაძემ, ა. ბობოხიძემ, ლილი ვასაძემ, ს. ვაშაკიძემ, ი. გაბუნია, შ. ზარიძემ, ა. ქამუშაძემ, ა კობახიძემ, გ. ლაბაძემ, გ. მაკარიძემ, მ. ნაცვლიშვილმა, კ. ტანტურიამ, სერჟანტებმა და ჯარისკაცებმა: ნ. ბუაძემ, ა. ბერელიძემ, ბ. ჯიქიმა, კ. კრავიშვილმა, მ. ესართიამ, ი. ციციშვილმა, გ. იახტაშვილმა და სხვებმა (პაიჭაძე გ., 1971:105-106)**

ოდესის თავდაცვით ბრძოლებში გმირობის მაგალითები აჩვენებს: **პოლიტმუშაკმა ი. ურუშაძე, მაიორმა გ. გამილაგდაშვილმა, კ. არზიანმა, დ. ვარდანაშვილმა, ა. ქათამაძემ, ი. კლდიაშვილმა, დ. ლაბაძემ, ა. მეტრეველმა, ი. მჭედლიძემ, დ. ფირცხალავამ, ა. თალაკვაძემ, გ. ხატიაშვილმა, შ. ხოჯანაშვილმა, ა. ჩხაიძემ, ზემდეგებმა: ი. დლონტმა, გ. ფადავამ, მ. ფორჩხიძემ, კ. კოხრეიძემ . უფროსმა მატროსებმა და მატროსებმა: მ. ბაქრაძემ, ბ. პატარიძემ, პ. უკლებამ. გ. ქირიამ, ბ. სირაძემ.**

უკრაინის სხვადასხვა ფრონტებზე მებრძოლ ქართველებთან ერთად მრავლად იყვნენ საქართველოდან წარგზავნილი პარტიზანებიც: **დ. ბაქრაძე (საბჭოთა კავშირის გმირი), პ. გვალია, გ. ტალახაძე** და მრავალი სხვა.

უკრაინელებისა და ქართველების ურთიერთობის ნათელი მაგალითია ამ ორი ხალხის წარმომადგენელთა მეგობრული თანაცხოვრება როგორც უკრაინაში, ისე საქართველოში. **უკრაინელები საქართველოს ტერიტორიაზე ჩნდებიან მე-19 ს. პირველ ნახევარში**. ქართლ-კახეთის სამეფოს დაპყრობის შემდეგ (1801 წლიდან) საქართველოში დისლოცირებული იმპერიის

სამხედრო ნაწილებში მსახურობდნენ უკრაინელებიც. ბევრი სამსახურის შემდეგ საცხოვრებლად საქართველოში რჩებოდა. ასეთი დასახლებები გაჩნდა აღმოსავლეთ საქართველოში (გომბორში, მანგლისში და სხვაგან), სადაც რუსებთან ერთად იყვნენ უკრაინელებიც. თუმცა ეს დასახლებები არ იყო ხალხმრავალი და დიდხანს ვერ იარსება (ვ. ჯაოშვილი, 1971:188).

პირველი უკრაინელები, რომლებიც საქართველოში დასახლდნენ, იყვნენ ადმინისტრაციული დაწესებულებებისა და ჯარის მოსამსახურეები. ისინი დროებითი მაცხოვრებლები იყვნენ, თუმცა მცირე ნაწილი ადგილზე რჩებოდა და პირველი ნაკადისაგან განსხვავებით ქალაქში სახლდებოდა. მე-19 ს. მეორე ნახევარში საქართველოში განვითარებული მოვლენების, კერძოდ მკვიდრი მოსახლეობის აყრა-გადასახლების (მუჰაჯირობა) შედეგად გაჩნდა თავისუფალი მიწები. **შესაბამისად გაჩნდა რუსულ-უკრაინული, სომხური და ბერძნული სოფლები.** კაპიტალიზმის განვითარება კიდევ უფრო უწყობდა ხელს ამ პროცესებს, განსაკუთრებით სამრეწველო ქალაქებში: ბათუმში და ფოთში (ვ. ჯაოშვილი, 1971:188).

რუსეთის იმპერიის პირველი საყოველთაო აღწერის მიხედვით - 1897 წლისათვის საქართველოში ცხოვრობდა 8500 უკრაინელი. მათგან 64,4 პროცენტი ქალაქად, 35,6 პროცენტი სოფლად. გასათვალისწინებელია, რომ 1897 წ. აღწერაში ეროვნულობას მიკუთვნებულნი არიან მშობლიური ენის მიხედვით. 8500 კაცი მშობლიურად თვლიდა უკრაინულს, თუმცა სავარაუდებელია, რომ უკრაინელთა ნაწილი რუსულსაც თვლიდა მშობლიურ ენად (ვ. ჯაოშვილი, 1971:188).

უკრაინელთა შემოსვლა გრძელდებოდა მე-20 საუკუნეშიც, მაგრამ პირველი მსოფლიო ომის პერიოდში მათმა გარკვეულმა ნაწილმა დატოვა საქართველო. 1926 წლისათვის საქართველოში ცხოვრობდა 14 356 უკრაინელი (ვ. ჯაოშვილი, 1971:188). უნდა ვივარაუდოთ, რომ უკრაინელთა სტიქიური შემოსვლა შემდგომ პერიოდშიც გრძელდებოდა, თუმცა შენელებული ტემპებით

1927 წლიდან იწყება უკრაინელთა შემოსახლების ახალი ეტაპი. 1926 წლიდან 1939 წლამდე საქართველოში უკრაინელთა რაოდენობა გაიზარდა 3,2-ჯერ და მიაღწია 46 ათასს (ვ. ჯაოშვილი, 1971:188-189). უკრაინელი მოსახლეობის ზრდას განაპირობებდა მრეწველობის განვითარება. ახალმა სამრეწველო ობიექტებმა მოიზიდა კვალიფიციური სპეციალისტები სხვადასხვა ქვეყნიებიდან. მნიშვნელოვანი იყო საქართველოში სასოფლო-სამეურნეო წარმოების, სუბტროპიკული მიმართულების ახალი მეურნეობების შექმნა.

უკრაინელთა შემოსვლის შემდგომი ეტაპი მეორე მსოფლიო ომს, ფაშისტების მიერ უკრაინის ოკუპაციას უკავშირდება. ომის შემდეგ მათი ნაწილი უკან დაბრუნდა, ნაწილი კი დარჩა, თუმცა ისინი არავის აღურიცხავს (ვ. ჯაოშვილი, 1971:190). 1959 წ. უკრაინელთა რაოდენობა 1939 წელთან შედარებით გაიზარდა 13,5 პროცენტით (ვ. ჯაოშვილი, 1971:191).

აღსანიშნავია, რომ საქართველოში მცხოვრებ რუსებს შორის ბევრი უკრაინული წარმომავლობისაა. ეს განსაკუთრებით ითქმის ჩრდილო კავკასიიდან გადმოსახლებულებზე. განსაკუთრებით ბევრი ჩამოსახლდა ყუბანიდან 30-იან წწ. ამასთან საქართველოში მიმდინარეობდა უკრაინელთა ასიმილაცია-გათქვეფა არა ქართველებში, არამედ რუსებში. 1959 წ. აღწერის

მიხედვით საქართველოში მცხოვრებ უკრაინელთა 43 პროცენტი მშობლიურ ენად რუსულს ასახელებს. მნიშვნელოვანია რუსულ-უკრაინული, ასევე უკრაინულ-ქართული შერეული ქორწილებიც (ვ. ჯაოშვილი, 1971:192).

უკრაინელები ცხოვრობენ აჭარაშიც. ბოლო პერიოდში განვითარებული მოვლენების შედეგად უკრაინელების (ისევე როგორც სხვა ეთნიკური ჯგუფების, მათ შორის ქართველების) რაოდენობა შემცირდა მთელ საქართველოში, მათ შორის აჭარაშიც. 2002 წლის აღწერის მიხედვით აჭარაში უკრაინელთა რაოდენობა შემცირდა 1056 კაცამდე. მათგან **ქალაქ ბათუმში ცხოვრობს 770 უკრაინელი** (საქართველოს მოსახლეობის პირველი საყოველთაო აღწერის შედეგები, ტ. 1, თბ. 2003). უკრაინელები აქტიურად მონაწილეობენ საქართველოს საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში და აგრძელებენ ძმური თანამშრომლობისა და მეგობრობის იმ ტრადიციებს, რომლებსაც საფუძველი ჩვენმა წინაპრებმა ჩაუყარეს.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ასს ცსა, ფონდი რ-59, ანაწერი 1, საქმეები: № 63; № 87; № 88; № 90; № 96; №97;
2. ასს ცსა, ფონდი ი-88, ანაწერი 1, საქმე №1-6;
3. ნაკაშიძე ნ., საქ-ო-რუსეთის პოლიტიკური ურთიერთობა მე-17 ს. პირველ ნახევარში, თბ. 1968;
4. პაიჭაძე გ., ქართველი და უკრაინელი ხალხის მეგობრობის ისტორიული ფესვები (რუსულად). Из Истории Украинско-Грузинских связей. Киев, 1971;
5. სერგიენკო გ., კირილე მეთოდისტების მოღვაწეობა საქართველოში მე-19 ს. 60-80-იან წლებში. Из Истории Украинско-Грузинских связей. Киев, 1971;
6. საქართველოს მოსახლეობის პირველი საყოველთაო აღწერის შედეგები, ტ.1, თბ. 2003;
7. ტივაძე თ., დას. საქ-ს მოსახლეობის და დონის და ზაპოროჟიეს კაზაკების ურთიერთობა მე-17 ს-ში (რუსულად). Из Истории Украинско-Грузинских связей. Киев, 1971;
8. შალუტაშვილი ნ., საქ-ო-უკრაინის კულტურული კავსირები მე-19 ს. პირველ ნახევარში (რუს. ენაზე). Из Истории Украинско-Грузинских связей. Киев, 1971;
9. ცინცაძე ი., უკრაინისა და საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან, თბ. 1954;
10. ჯაოშვილი ვ., უკრაინელების განსახლება საქართველოს სსრ ტერიტორიაზე (რუსულად). Из Истории Украинско-Грузинских связей. Киев, 1971;

პერიოდული პრესა:

1. გაზ. „კავკაზი“, 1846, ნომერი 2;
2. გაზ.„ივერია“, 1879, ნომერი 3, მარტი;

Nato Kikava

Zaza Burkadze

Some issues of Georgia-Ukraine relationships

(According to the documents protected in Archives Administration)

Summary

Georgia-Ukrainian cultural-historical and military-political relationships have a long history. Still in the era of feudal relations between Georgia and Kiev formed relationships. The religious community has contributed to the ideological unity of interests. In article, based on rich literal and archival data are analyzed important issues of these two country's cultural and scientific relations.

МОЛЧАНИЕ ЖЕНЩИН И КУЛЬТУРА «ИЗБЕГАНИЯ» НА СЕВЕРНОМ КАВКАЗЕ МОЛЧАНИЕ ЖЕНЩИН НА СЕВЕРНОМ КАВКАЗЕ: ТРАДИЦИИ И СОВРЕМЕННОСТЬ.

До середины XX века, а частично и в настоящее время, у всех горских и кочевых народов Северного Кавказа существовал обычай избегания, по которому невестка, приходя в семью мужа, не имела права разговаривать со старшими родственниками. Особенно строго соблюдалось молчание женщины в отношении старших братьев мужа. Происхождение этого обычая уходит корнями в древность, когда материнский род уступал место отцовскому, и женщина, приходя в чужой род, подвергалась дискриминации.

Обычай избегания отмечали в своих произведениях путешественники, посещавшие Кавказ в XVII-XVIII вв. По сообщениям католического монаха д'Асколи, бывшего на Кавказе в первой половине XVII в., образ жизни замужней женщины значительно отличался от того, какой она вела до выхода замуж. Вступивши в брак, она долгое время даже не показывалась родственникам. Потом молодую женщину принимали в дом и дарили подарки, но ей не разрешено было говорить. Только спустя еще год она приобретала это право (д'Асколи Е.Д. 1974:65).

Академик П.С. Паллас, посетивший Кавказ в конце XVIII в., писал: «Молодые люди обоих полов вольны встречаться и принимать участие в забавах; женщины не застенчивы, не скромны; при сватовстве черкесы придают большое значение званию;... Когда сын или дочь женится, они не осмеливаются являться первый год перед своим отцом или матерью до рождения ребенка. Муж посещает свою молодую жену долгое время только тайком, влезая в окно ее комнаты. Он никогда не присутствует, когда она принимает гостей; он не любит, когда ему говорят о ней и о детях и считается даже оскорбительным, когда у него спрашиваются о здоровье жены» [Паллас П.С., 1803:221-222].

Интересно, что путешественники XVI – XVIII вв., хотя и упоминают обычай избегания, описывают даже с некоторым удивлением свободное поведение кавказских женщин. Подчеркивает не особенную стеснительность девушек в отношении к иностранцам Э.Д. д'Асколи. По его словам, дочери хозяина, даже самые благородные, не только не прятались от гостя, но целовали ему руки и заботились о чистке его платья. До замужества девушкам разрешалось бывать на обедах и всяких празднествах (д'Асколи Э.Д. 1974:64)

Немецкий ученый А. Олеарий, побывавший на Кавказе в первой половине XVII века, отмечает у кавказских женщин «нахальное выражение лица, которое приписывается древним амазонкам». Олеарий пишет, что они были жадны и бойки, выпрашивая подарки. Описывает, как девушки выходили навстречу незнакомцам, махали, приглашали в дом. Автор подчеркивает, что они не стеснялись, когда кто-то, трогая и осматривая их украшения, свисавшие с шеи ниже груди, касался рукой голого тела. Им свободно разрешалось беседовать с гостями и оставаться с ними наедине, но, тем не менее, жены оставались верны своим мужьям (Олеарий А. 1906:83-84). Многие путешественники XVII-XVIII вв. отмечают, что женщина осознавала полное доверие со стороны своего мужа и хранила ему верность.

Очень либеральными кажутся путешественникам также супружеские отношения горцев XVII и XVIII столетий: если муж застал свою жену с любовником, он выходил, ничего не говоря, и никогда не упоминал об этом. Жена поступала точно так же. Если муж первым жаловался на свою жену местному правителю, ее продавали и давали мужу новую. То же случалось и с мужем, если то жена приходила жаловаться первой. [Таверне Ж.Б. 1718:81]. Исследователь нарративных источников по истории Кавказа И.М.Кула, считает, что с сегодняшней точки зрения эти правила свидетельствуют о равноправии мужчин и женщин в черкесском обществе в этот период. Для сравнения она указывает, что в XIX в. по адатам (обычному праву) горцев муж, застающий жену с любовником, имел право убить обеих на месте безнаказанно. (Кула И.М.. 2014:106).

Распространение среди народов Кавказа ислама с его требованиями соблюдения скромности и застенчивости женщинами дало новый импульс бытованию обычаев избегания и молчания женщин. Молчание женщины начиналось после того, как она была засватана. Разговорный запрет у народов Дагестана назывался «держат язык».

При необходимости, невестка передавала сообщение или просьбу свекрови через кого-либо из детей. В строгих семьях это ограничение длилось всю жизнь, в других – невестке разрешали говорить с родителями мужа после рождения ребенка. Сначала невестка начинала говорить со свекровью, много позже – со свекром. У многих народов (например, кумыков) разрешение невестке говорить происходило в торжественной обстановке и сопровождалось обменом подарками.

У народов Дагестана происходили специальные обряды снятия запретов. Женщины приходили в дом невесты и по очереди обнимали ее. Старшая из родственниц жениха первой заговаривала с невестой и просила ее принести воды. Получив пиалу с водой, гостя спрашивала невесту: «пить мне?». Невеста молчала, вопрос трижды повторялся, и только потом невеста отвечала: «пей». Выпив, пожилая женщина произносила ритуальную фразу, желая невесте, чтобы та была так уважаема, как нужна людям вода, и желала рождения сына. После чего невесте давали деньги и надевали кольцо.

Запреты и избегания не прекращались и после окончания свадебной церемонии. Первые месяцы после женитьбы муж старался приходить в комнату молодой жены тайком, незамеченным. У некоторых народов молодую жену первое время селили в доме родственников, и муж влезал к ней тайком в окно, стараясь уйти до рассвета. У ингушей, например, после появления детей жена с детьми располагалась в хозяйской половине дома, а муж - в отдельной комнате или в кунацкой. Эти обычаи со временем упрощались, но не исчезали полностью.

Между мужем и женой сохранялось ограничение в общении, они не имели права разговаривать в присутствии старших родственников, а также обращаться друг к другу по имени. Избегание проявлялось и в том, что мужу и жене не полагалось находиться в одном помещении дома, беседовать, есть за одним столом, оставаться наедине. Известный этнограф В.Ф. Миллер писал в XIX веке об осетинах: «муж часто сильно любит жену, но вместе с тем считает позором, если его застанут с ней наедине, и при посторонних, встречаясь с женой, не решается с ней заговорить». Супруги при посторонних не могли называть друг друга «мужем» и «женой» или по имени. При необходимости как-то назвать друг друга говорили «он», «она», «хозяин», «живущая в доме», «ваша мать», «ваша сноха» и т.п. Если необходимо было окликнуть супругу, муж кричал: «ей!»

Многие офицеры Кавказской армии оставили нам интересные описания обычаев и быта горцев XIX в., эти свидетельства современников весьма ценны, так как горцы не имели письменности и соответственно письменной истории. К.Ф. Сталь, служивший на Кавказе в середине XIX в. писал об обычаях черкесов : «Молодой муж не позволяет себе видеть жену днем, а непременно ночью и то украдкой. Видеть жену днем, входить к ней в саклю и разговаривать с ней в присутствии других может себе позволить пожилой простолюдин, а князь и дворянин – никогда». (Сталь К., 2011:119). «Даже мужу считается неприличным быть днем с женой, обыкновенно только вечером он входит к ней», - вторит ему генерал Д.Анучин (Анучин Д., 2011:195)

Избегание существовало и между мужем и родителями его жены, а отдельные элементы этого обычая распространялись на родителей и детей. Так, горский мужчина не мог брать на руки своих маленьких детей, играть с ними, так как это считалось не мужским делом. Отчасти этот обычай можно объяснить тем, что мужчина всегда должен был быть готов обнажить оружие и встать на защиту семьи. Многие обычаи горцев возникли в условиях военизированного быта, когда до присоединения к России война «всех против всех» была обычным состоянием.

Замечательный осетинский поэт и художник второй половины XIX в. К.Хетагуров писал: «Только в самом интимном кругу (жены и детей) или с глазу на глаз позволительно отцу дать волю своим чувствам и понынчить, приласкать детей. Если осетина-отца в прежние времена случайно заставляли с ребенком на руках, то он не задумывался бросить малютку куда попало... Я не помню, чтобы отец назвал меня когда-нибудь по имени. Говоря обо мне, он всегда выражался так: где наш сын? Не видел ли кто нашего мальчика?» Хетагуров К. Л., 1960:339-340).

Обычаи избегания не являются уникальными кавказскими обычаями, они известны у народов Севера и других регионов. Однако их длительное, до настоящего времени существование позволяет говорить о том, что эти древние правила поведения встроились в новую действительность, продолжая существовать и в 19, и в 20 веке, несмотря на изменения общественного строя. Это позволяет сделать вывод о том, что функции этих обычаев менялись, несмотря на сохранение старой древней формы. Горские семьи жили очень скученно, часто вся большая семья находилась в одном помещении, особенно зимой, поэтому женское молчание предотвращало семейные ссоры. Обычай избегания, который ограничивал общение между родственниками мужа и жены, старшими и младшими, помогал не допускать ссор и конфликтов в семье. И эти обычаи помогали сохранить стабильность и порядок в горском социуме.

Поддерживался обычай избегания калымным браком, когда за невесту платили ее родителям выкуп, и она становилась, фактически, собственностью семьи мужа. Горянка вела замкнутый образ жизни: она не участвовала в полевых работах, ограничиваясь только работой по дому, не принимала никакого участия в общественных делах селения, даже в плане обсуждения.

Даже в начале XX в. по адатам – обычному праву горцев - женщина не являлась дееспособной и правоспособной, то есть не могла иметь собственность, заключать сделки, вести торговлю и т.п. Даже в суде женщина не могла выступить в качестве свидетеля, исключения составляли лишь дела, касающиеся чести женщины, случаев насилия над ней. Однако в этом случае свидетельство женщины должен был подтвердить мужчина. В начале XX в. условия жизни меняются даже в горных аулах, но обычаи избегания и женского молчания продолжают строго соблюдаться.

Женщина не могла самостоятельно посетить торговую лавку, обратиться к врачу, так как все эти действия подразумевали ее разговор со старшими мужчинами. В конце XIX – начале XX вв. у некоторых народов Северного Кавказа широкое распространение получил сифилис, распространявшийся бытовым путем. Это было связано не только с низким уровнем гигиены, но и с молчанием женщин, которые скрывали болезнь, стеснялись обратиться к врачу.

Этот обычай мешал социализации женщин в период начавшейся модернизации общества в 20-е гг. XX в. Женщины не могли пойти в магазин, поступить в учебное заведение, заниматься трудом вне дома, выступить на собрании и т.п. Все эти действия противоречили традиционной горской культуре и этикету поведения. Поэтому советские органы власти организовали широкомасштабную кампанию по «раскрепощению горянки», привлечению ее к общественной деятельности, образованию, культурной жизни. В магазинах, открытых в аулах, стали определять «женские» и «мужские» часы, чтобы женщины не сталкивались с чужими мужчинами в общественном месте. Стали организовываться специальные женские артели. Русские врачи, приезжавшие в аулы, стали учить национальные языки, чтобы женщины, которые в большинстве не знали русского, могли посетить врача без переводчика, в качестве которых обычно выступали мужчины. В театрах и клубах организовывали постановки «Суд над горянкой», где обсуждали доводы «за» и «против» новых веяний в общественной жизни, в частности приобщения горянок к общественному труду.

Серьезной проблемой для включения женщин в общественную жизнь стало отсутствие у них теплой одежды. Традиционный женский костюм народов Кавказа не предусматривал теплой верхней одежды. Зимой женщина могла выйти из дома только во двор или за водой, накинув несколько шалей и платков. Правда, у княгинь бытовали платья, подбитые беличьим мехом, но это было исключением. В таких условиях о том, чтобы пойти на работу или на собрание, не могло быть и речи. Советские власти выделили солидную сумму денег на проведение в 20-е гг. XX в. кампании «Пальто – горянке». Вначале женщинам из бедных семей выдавали готовые пальто, но мужчины их отбирали и носили сами, тем более, что эти пальто не соответствовали эстетически вкусам горских женщин. Советских и партийных работников обязали купить свои женам пальто. Потом стали выдавать ткань для самостоятельного пошива. Постепенно горские женщины стали приобщаться к работе вне дома и общественной жизни.

Такая политика дала свои плоды, однако обычай избегания не изжит окончательно до сих пор. Муж с женой не сидят вместе за столом в присутствии гостей, многие отцы не берут на руки детей, женихов и невест по-прежнему подыскивают родители.

Интересно отношение к этим обычаям в современной действительности. Так, по мнению исследователя С.Ш.Гаджиевой, «обычай избегания осознавался и истолковывался как выражение уважения друг к другу» (Гаджиева С.Ш., 1985:170). На молодежном сайте «Кавказ гостеприимный» в комментариях к статье о народных обычаях анонимный автор пишет: «Все эти традиции и неписанные законы очень полезны. И примечательно, что кавказцы соблюдают их и в наши дни». ([http://interkavkaz.info/703- \(15. 08. 2013\)](http://interkavkaz.info/703- (15. 08. 2013)))

Однако если обычаи избегания и молчания женщин все же постепенно исчезают, то насилие в отношении кавказских женщин до сих пор является «территорией молчания». Многие насильственные преступления против женщин и в

современном обществе рассматриваются как часть национальных обычаев. Это, прежде всего, похищение женщин с целью принуждения к замужеству. На Кавказе брак «уводом» был одной из традиционных форм заключения брачных союзов. Причем адаты различали кражу невесты с согласия родителей (что делалось для уменьшения свадебных расходов) и без такого согласия. В последнем случае похитителей преследовали братья девушки, и даже могла возникнуть кровная месть. Поскольку у девушки согласия на брак родители не спрашивали никогда, то в случае кражи невесты отношения выяснялись между семьями и, как правило, урегулировались с помощью уплаты калыма и возможного штрафа.

Советская власть вела борьбу с этой традицией. В Уголовном кодексе РСФСР была статья, предусматривающая наказание за «преступления, составляющие пережитки местных обычаев», в перечень которых входило и принуждение к браку. В современном УК России этой статьи нет, но Россия присоединилась к международной «Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин», 2 статья которой обязывает государство принимать меры для изменения обычаев и практик, которые представляют собой дискриминацию в отношении женщин. Статья 5 Конвенции обязывает государство также принимать меры с целью изменения социальных и культурных моделей поведения мужчин и женщин для искоренения предрассудков и упразднения обычаев, основанных на идее превосходства одного из полов. Статья 16 декларирует необходимость соблюдения права на свободный выбор супруга. Таким образом, правовые основы борьбы против дискриминации женщин имеются, отсутствует желание местных органов власти защищать женщин в подобных случаях.

Мотивы похищения невест на Кавказе разные, но, как правило, так поступают юноши, уверенные, что при официальном сватовстве они получают отказ. Лишь в редких случаях девушка настаивает на возвращении домой, обычно она мирится со своей участью под уговорами старших, в том числе и ее родителей, убеждающих дочь, что теперь она опозорена и не имеет больше шансов выйти замуж. По данным Национальной независимой комиссии по правам женщин и насилию в отношении женщин похищенных невест в Северо-Кавказском регионе тысячи, и местные жители заявляют, что половина всех браков начинается с похищения. Если на Западном Кавказе похищения являются, как правило, инсценировками, то в Ингушетии, Чечне и Дагестане они носят насильственный характер. Только в Дагестане за 2008 г. официально было зарегистрировано 180 случаев похищений. В этих республиках похищение женщин не считается преступлением, родственники редко обращаются в правоохранительные органы. (Территория молчания: права женщин и проблема насилия в отношении женщин в России. М., 2009:151).

Еще одно преступление против женщин, которое встречается в кавказском регионе – убийство чести. Девушку, которую семья считает опозоренной, могут убить ее братья или отец. Семья покрывает такое преступление, выдают подобные случаи за самоубийство. Известным фактом стал расстрел из автоматов в Чечне 6 молодых женщин, стоявших у дороги. Преступники, таким образом, боролись за нравственность, уничтожая женщин аморального поведения.

Характерно, что опрос общественного мнения показывает, что именно молодые люди не осуждают такие преступления, объясняя их любовью к детям и ответственностью за них. «Убивают только те, кто очень сильно любит свою дочь, чтобы она в будущем не совершила еще больше грехов» (Руслан, 32 г., Дагестан).

«Отец имеет полное право на свою дочь. Он имеет право и убить за порочность или за то, что она не девственница» (Абдулкамид, 26 лет, Ингушетия).

Таким образом, права человека на Северном Кавказе нередко вступают в противоречие с требованиями национальных традиций. Терпимость в этнических сообществах по отношению к определенным обычаям ставит национальную культуру выше жизни и достоинства женщин, что недопустимо в современном обществе.

Литература:

1. Анучин Д., Очерк горских народов Правого крыла Кавказской линии. // Кавказ. Вып. VIII. Племена, нравы, язык. Нальчик, Изд. М.и В.Котляровых. 2011;
2. Гаджиева С.Ш.. Семья и брак у народов Дагестана в XIX – начале XX в. М., «Наука», 1985;
3. д'Асколи Е.Д. Описание Черного моря и Татарии (1634), // Адыги, балкарцы и карачаевцы в известиях европейских авторов XIII-XIX вв. Сост. В.К. Гарданова. Нальчик, 1974;
4. Кула И.М.. Европейские нарративные источники XVII в. о «женском пространстве» в культуре народов Северного Кавказа //Из истории культуры народов Северного Кавказа. Вып.6. Ставрополь, 2014;
5. Паллас П.С. Заметки о путешествиях в южные наместничества Российского государства в 1793 и 1794 гг. Т. I. Лейпциг, 1803. Перевод с немецкого Е.С. Зевакина;
6. Сталь К. Этнографический очерк черкесского народа, //Кавказ. Вып. VIII. Племена, нравы, язык. Нальчик, Изд. М.и В.Котляровых. 2011;
7. Таверне Ж.Б. Таверне Ж.Б. Шесть путешествий в Турцию, Персию и Индию в течение сорока лет... Т. I. Гаага, 1718;
8. Территория молчания: права женщин и проблема насилия в отношении женщин в России. М., 2009;
9. Хетагуров К. Л. Особа // Собрание сочинений в 5-ти томах. М., 1960. Т.4.
10. <http://interkavkaz.info/703>

ტატინა ნევსკაია

ქალების „დუმილი“ ჩრდილო კავკასიაში: ტრადიცია და თანამედროვეობა რეზიუმე

მე-20 საუკუნის შუახანებამდე ჩრდილო კავკასიის მთის და მთბარე მოსახლეობაში შემონახული იყო განრიდების ჩვეულება, რომელიც ხშირად თანამედროვე პირობებშიც პოულობს ასახვას. ამ ჩვეულების მიხედვით ქმრის ოჯახში შესული რძლის უფლებები შეზღუდული იყო. განსაკუთრებით მკაცრად იყო დაცული განრიდების ჩვეულება. სტატიაში საუბარია სწორედ ამ ტრადიციის არსისა და შემონახულობის საკითხებზე.

КОНЦЕПТ «ЦАР» В БОЛГАРСКОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА

Актуальность нашего исследования обусловлена антропоцентризмом современной лингвистики, в числе проблем которой изучение представлений о человеке является актуальным и перспективным. В числе таких представлений о человеке мы видим концепты, представляющие титулы, звания, профессии и проч., в том числе концепт «царь».

До конца XIX и первой половины XX века это была одна из ключевых констант болгарской культуры. Подтверждением этому служит словарная статья, в которой дается определение понятия «цар»: «1. Титла на монарх в България и Русия в миналото. 2. Владетел, койтоиматакава титла» [1, с. 988].

Цель нашего исследования в описании данного концепта в системе образных парадигм.

Поставленная цель предусматривает решение следующих задач: построение структуры концепта «цар»; определение способов его актуализации; определение образных парадигм, в которых концепт приобретает определенные признаки и оценки.

Источником фактического материала пьеса Д.Войникова «Райна княгиня» [2].

Известно, что концепт является многомерным образованием с ядром и периферией. Компоненты ядерной части определяются согласно словарного определения, из которого выходит, что в ядро входят следующие составляющие: титул, монарх, властелин, территория.

Как видим, семантика слова «цар» не имеет в своей структуре оценочных составляющих. А между тем, как справедливо утверждает В.И.Карасик, в концепте объединяются три взаимосвязанных компонента: образ, понятие, оценка [3, с. 17].

В исследуемом драматическом произведении более 100 контекстов, репрезентирующих концепт «цар». Исходя из поставленной цели данные контексты были классифицированы по образным парадигмам: «царь – титул», «царь – отец», «царь – религия», «царь – жертва», «царь – артефакт».

Доминирует парадигма «царь – титул». Ее анализ с точки зрения аксиологического потенциала показывает преимущество положительной оценки, что объясняется обычаями эпохи, изображенной в пьесе: «*Нека ми бъде дозволено, добрий ми царю... по-добре да премълчасега. (Цалувамумантията)*» [2]. – «*Твое величество познава добре приятелството*»[2]. – «*исветлостта ти стемяобсипали с добрини*»[2]. – «*Честитий господарю, вести приех от тайнийнашъветниквъв Византия*»[2].

Мелиоративную оценку также имеет парадигма «царь – отец»: «*Святата воля царева и бащина*» [2]. – «*Мой тейко, мой отче, не мя предавай на хора, предай мя на бога. Той щемяпомилва*»[2]. – «*Той е, светлийкняже, образът на царПетроватадъщеря*» [2].

Положительная оценка парадигмы «царь – религия» объясняется православными догмами, согласно которым власть у государстве дается от Господа: «*Святата воля царева*»[2]. – «*на верните божии и царевироби*»[2]. – «*за царя, на когото властта е от бога*»[2].

По сюжету пьесы болгарский царь Петр погиб в результате заговора, поэтому царь как жертва описывается в большинстве случаев с сочувствием: «*Жалост, братя, царя го убихи!*»[2]. – «*жалеят за царя и за рода му*»[2]. – «*изгубих милия си тейка*»[2]. – «*Царю честитий, и блаженопочивший*» [2]. – «*пролее тайно кръвта на цар Петра*»[2]. – «*лукавивраговеса погубили царя*» [2]. – «*Райна княгиня, сега останала сирота!*»[2].

Кроме того, нами были обнаружены и пейоративные контексты о гибели царя Петра. Речь идет о реакции его врагов: «*Зарадитоватрябва да погубим тайно царя, та тогазние остава мевободни в царския двор*» [2]. – «*Некатвоятарькабъде немилостива, за да пролее кръвта на омразния цар!*»[2]. Все это свидетельствует об амбивалентности парадигмы «царь – жертва».

Что касается парадигмы «царь – артефакт», то она является нейтральной с точки зрения аксиологического потенциала: «*О, няма вече царя Петра, Остава той без времескиптра*»[2]. – «*Вие си сторетедлъжносттакъм престола си – провъзгласете си за цар Бориса*» [2].

Таким образом, анализ образных парадигм концепта «цар» в болгарской языковой картине мира показывает, что в его ядерную часть входят компоненты «титул», «власть», «отец». Оценочные характеристики составляют периферию концепта. В сознании писателя Д.Войникова как представителя своего народа царь Петр был одновременно и властелином, и жертвой интриг. Этим объясняется преимущество положительных характеристик этого монарха в пьесе.

Перспективой наших дальнейших исследований является изучение концепта «цар» на материале других литературных произведений болгарской литературы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Буров С. Съвременен тълковен речник на българския език / [Буров С., Бонджолова В., Илиева М., Пехливанова П.]; отговорен ред. Стоян Буров. – Изд. 3. – Велико Търново: Изд-во «Елпис», 2001. – 1104 с.
2. Войников Д. Райна княгиня: пьеса / Войников Д. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <<http://www.znam.bg/com/action/showBook?bookID=1389&sectionID=5>>.
3. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – М.: Гнозис, 2004. – 477 с.

ალა სერდიუკი

კონცეპტი «царь» ბულგარეთის ენობრივ სამყაროში

თანამედროვე ლინგვისტიკის ანთროპოზენტრიზმმა განაპირობა ცალკეული კონცეპტების, ტიტულების, წოდებების, პროფესიების აღმნიშვნელი და სხვა ტერმინების კვლევის აქტუალობა. მათ რიცხვში შედის კონცეპტი «царь». სტატიაში საინტერესოაა წარმოდგენილი ავტორის შეხედულებები აღნიშნულ საკითხთან მიმართებაში.

პირველი ქართული უნივერსიტეტის დამაარსებელი

(საქართველოს ეროვნულ არქივში დაცული

დოკუმენტების მიხედვით)

მიმდინარე წლის თებერვალში შესრულდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ერთ-ერთი დამაარსებლის, პროფესორ იოსებ ყიფშიძის გარდაცვალებიდან 95 წელი. 2013 წლის დეკემბერში, დიდუბის საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონიდან თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეზოში გადმოასვენეს პროფესორის ნეშტი. პუბლიკაციაში გამოყენებულია საქართველოს ეროვნულ არქივსა და ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული დოკუმენტური მასალა.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ერთ - ერთი დამაარსებელი და მისი სულისჩამდგმელი იოსებ ყიფშიძე, იმერეთის ყიფშიძეების ყველაზე თვალსაჩინო წარმომადგენელი იყო. ის დაიბადა ზემო იმერეთში, ჭიათურის მახლობლად, სოფელ რგანში, რომელიც შავი ქვის წარმოებით მთელს მსოფლიოში იყო ცნობილი. საქართველოს ეროვნულ არქივში დაცულ მეტრიკულ ჩანაწერებში არ აღმოჩნდა მისი დაბადების დამადასტურებელი სააქტო ჩანაწერი, „დავიბადე 1885 წლის 25 აგვისტოს, როგორც ჰმოწმობს მეტრიკული წიგნები, მაგრამ საგსებით შეეფერება, თუ არა სინამდვილეს, მეტრიკული წიგნების ჩვენება, არ შემოიძლია ამის თავდები ვიყო, ამბობენ დაგზადებულვარ ორი წლით ადრე, ვიდრე სხენებულ საბუთებში, მეტრიკულ წიგნებშია ნაჩვენები“ (უიცა, ფ. 2417, ან. 1, საქ. 83). ადგილობრივი სკოლის დამთავრების შემდეგ, 1892 წელს, მამამ ქუთაისის სასულიერო სასწავლებელში გადაიყვანა, სადაც შვიდი წელი ისწავლა: სამი მოსამზადებელი (სამწლედი), და ოთხი პროგიმნაზიული (ოთხწლედი) კლასი. სასწავლებლის სახარისხო მოსწავლეთა სიაში, რომელიც 1898 წელს „საქართველოს საეკლესიო სასულიერო მოამბეში,“ იბეჭდებოდა, იოსებს პირველი ხასრისხის მოსწავლეთა შორის ყოველთვის პირველ ადგილი ეკავა: მეოთხე ნორმალური კლასი, პირველი ხარისხი: იოსებ ყიფშიძე“ (უიცა, ფ. 2417, ან. 1, საქ. N 83). სასულიერო სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ, სწავლა გააგრძელა სასულიერო სემინარიაში, მაგრამ 1904-1905 წლების მოვლენების დროს ქუთაისის სემინარია დაიხურა. რევოლუციის მხარდამჭერ მოსწავლეებს, მათ შორის იოსებსაც დასჯა ელოდათ. იძულებული შეიქმნა ზამთარში ლენხუმსა და ზემო სვანეთში ნათესავებთან გადამალულიყო. გაზაფხულზე უკან დაბრუნებისას ცაგერის პოლიციამ დააკავა და მხოლოდ მისი სიძის, პლატონ გოგიძის დახმარებით მოხდა მისი გათავისუფლება. ასეთ სიტუაციაში იძულებული გახდა საქართველო დაეტოვებინა. 1906 წელს პეტროგრადის უნივერსიტეტში ჩაირიცხა, მაგრამ მისი არაღებარული მუშაობის გამო, პეტროგრადი მალე დატოვა. 1907 წლიდან აგრძელებს სწავლას ზემოთაღნიშნულ უნივერსიტეტში. მისი სწავლის შესახებ 1914 წელს შედგენილ Curriculum Vitae - დან ვგებულობთ „1906 წელს შემოდგომაზე შევიდა პეტროგრადის უნივერსიტეტში ფიზიკა-მატემატიკური ფაკულტეტის საბუნებისმეტყველო განყოფილების საგეოგრაფიო დარგზე, და

იმავე დროს ქართული ენისა და ისტორიის ლექციებსაც ისმენდა აღმოსავლეთის ფაკულტეტზე. ერთი წლის შემდეგ გადავიდა აღმოსავლეთის ენათა ფაკულტეტზე, რომელიც დაამთავრა 1911 წელს პირველი ხარისხი დიპლომით“ (უიჯა, ფ. 2417, ან, 1 საქ. N 83.)

პეტროგრადის უნივერსიტეტში სწავლისას განსაკუთრებულ ინტერესს იჩენდა ქართული ენისა და მისი ისტორიის მიმართ. მესამე კურსის სტუდენტი ფაკულტეტის მიერ მივლინებული იყო სამეგრელოში, მეგრული ენის ღრმა შესწავლისა და გამოკვლევის მიზნით. რამდენიმე წლის ნაყოფიერი მუშაობის შემდეგ, 1914 წელს გამოიცა საუკეთესო ნაშრომი „მეგრული ენის გრამატიკა“.

აღნიშნული შრომა სამი ნაწილისაგან შედგება: პირველი, გრამატიკა, რომელიც წარმოადგენს ჩინებულ გამოკვლევას, რომლის ბადალიც ამ დარგში მანამდე არ დაწერილა. გრამატიკას თან ახლავს ქრესტომათია (მეორე ნაწილი), რომელშიც თავმოყრილია არა მარტო მისი წინამორბედების მიერ შეგროვილი მასალა, არამედ მის მიერ სამეგრელოს სხვადასხვა კუთხეში მოძიებული ხალხური ზეპირსიტყვიერების უამრავი ნიმუში: ზღაპრები, ლექსები, ანდაზები, გამოცანები. მესამე ნაწილი დათმობილი აქვს ლექსიკონს, სადაც თავმოყრილია დიდი გულმოდგინებით შეკრებილი სიტყვები, სწორი ახსნა-განმარტებებით. ნიკო მარი აღნიშნავდა: „სადოქტორო ხარისხის მოსაპოვებლად, რომ წარმოედგინა ავტორს ნაშრომი,

პროფესორი იოსებ ყიფშიძე

„სადოქტორო ხარისხის მოსაპოვებლად, რომ წარმოედგინა ავტორს ნაშრომი,

ასევე უყოყმანოდ მივანიჭებდით, როგორც ახლა მაგისტრის ხარისხს ვანიჭებთ“ (ხელნაწ. ეროვ. ცენტრი, ფ. 85, საქ.18.)

1914 წელს გამოცემული მეგრული ენის გრამატიკა

მეგრული ენის გამოკვლევასთან ერთად ყიფშიძე აწარმოებდა ჭანურის შესწავლასა და კვლევას. მან რამდენჯერმე მოიარა ჩხალის რაიონი, შეკრიბა მეტად საინტერესო ფოლკლორული მასალა, რომლის ნაწილი დაიბეჭდა, ნაწილი კი ჩაბარდა სამეცნიერო აკადემიას. “სხვათა შორის მისი კვლევებიების წყალობით უკუგდებულ იქნა მანამდე გავრცელებული ყალბი შეხე-

დულემა, თითქოს ჭანებს არ მოეპოვებათ ზეპირსიტყვიერების ის სახე, რომელიც ზღაპრების სახით არის ცნობილი.“ (უიცა, ფ. 471, ან. 1, საქ. N 256). 1908 – 1918 წლებში მის მიერ და მისი უშუალო ხელმძღვანელობით დაიბეჭდა:

1. „საქრისტიანო აღმოსავლეთის“ მეოთხე ტომში (წიგნი მესამე) „ქართული ბიბლიოგრაფია“ შენიშვნებით (1916 წელი); 2. „ძველი ქართული ქრესტომათია“ (1918 წელი); 3. „ანისის ნანგრევებზე“ (1911 წელი); 4. „მცირე შენიშვნა ჭანების შესახებ“; 5. „ქართული საულიერო კონცერტი პეტროგრადში“ (1914 წელი); 6. „ოდიშა და სამურზაყანოში“ (1911 წელი); 7. „ნიკო ჯანაშიას ხსოვნას“ (1918 წელი); 8. „ქართული ლიტერატურის ისტორია XVIII საუკუნის ბოლომდე“; 9. „ასიმილაცია და დისიმილაცია ქართულ და მეგრულ ენებში“; 10. „ჭანეთში მოგზაურობა და ჭანური ენის მასალები“; 11. „რუსულ, მეგრული, ჭანური ლექსიკონი“; 12. „ერეკლე მეორის შინაური პოლიტიკა“ (1908 წელი); 13. „სულხან - საბას ლექსიკონი ხელნაწერი აღწერილობით“; 14. „თავადი აკაკი წერეთელი“; 15. „ნიკო მარის ახალი წიგნი“; 16. „ლაზების შესახებ „ თეატრსა და ცხოვრებაში“; 17. „მეგრული ენა და მისი შესწავლის ისტორია“; 18. „ქართული ენის გრამატიკის კურსი“ (1911 წელი). (უიცა, ფ. 2417, ან. 1, საქ. N 83).

1914 წლიდან იგი არჩეული იყო „საქართველოს საეთნოგრაფიო საზოგადოების“ ნამდვილ წევრად. კავკასიის არქეოლოგიური ინსტიტუტისა და საეთნოგრაფიო საზოგადოების მინდობილობით რამდენჯერმე იმოგზაურა ლაზისტანში, სადაც შეკრიბა უამრავი ეთნოგრაფიული მასალა.

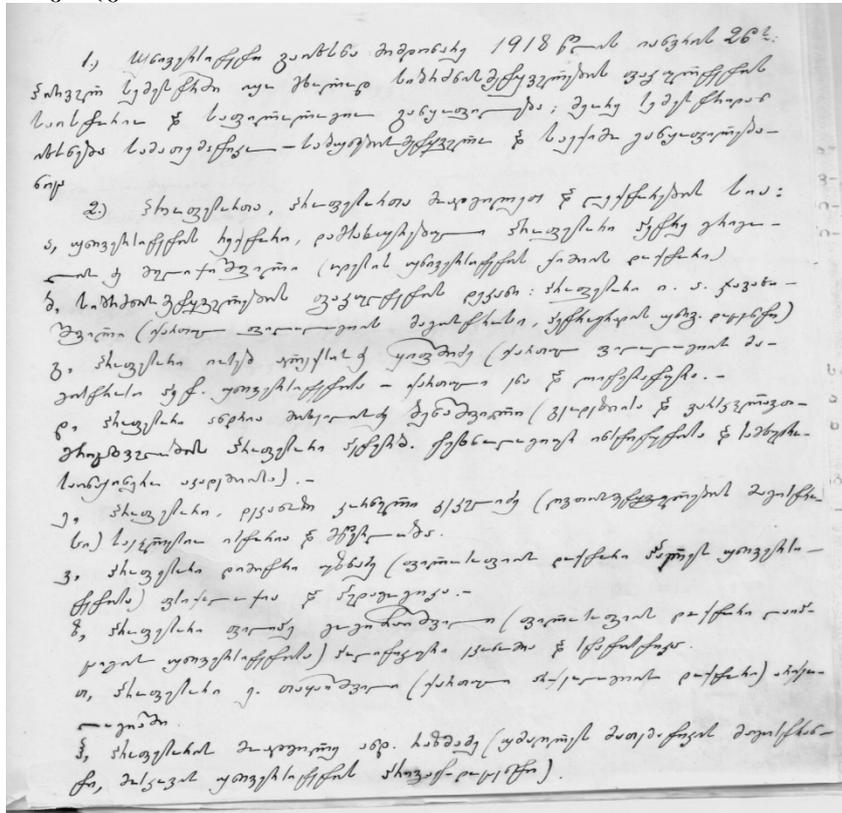
სამეცნიერო მოღვაწეობასთან ერთად იოსებ ყიფშიძე აქტიურ მონაწილეობას იღებდა საქართველოს პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. იგი ხშირად ესწრებოდა „საქართველოს ეროვნული საბჭოს“ სხდომებს, (დამფუძნებელი კრების გახსნას ის ვერ მოესწრო). როგორც ჭანური ენის დრმა მცოდნე, 1918 წელს მონაწილეობდა იმ სამშვიდობო დელეგაციის მუშაობაში, რომელსაც ამიერკავკასიის სეიმისაგან დავალებული ჰქონდა ოსმალეთთან საზავო ხელშეკრულებათა გაძღოლა.

პროფესორი განსაკუთრებულ ინტერესს იჩენდა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის საკითხის მიმართ, პეტროგრადელ ქართველთა საეკლესიო წრის სახელით მუდმივად ესწრებოდა დროებით საეკლესიო მმართველობის სხდომებს.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია ი. ყიფშიძის დვაწლი ქართული უნივერსიტეტის გახსნის საქმეში. 1917 წლის რევოლუციის შემდეგ, ივანე ჯავახიშვილთან ერთად დაბრუნდა საქართველოში და უმძიმეს პირობებში დაუშრეტელი ენერგიით, თავდადებით, უდიდესი სიყვარულით აქტიური მონაწილეობა მიიღო ამ დიდ ეროვნულ საქმეში. როგორც მისი თანამედროვეები ამბობდნენ „როცა ამ საქმეზე მუშაობდა, მისთვის არავითარი დადლილობა, უძილობა, სიცივე და სიმშვიდე აღარ არსებობდა, ამასთან ერთად არავითარ „შავ“ სამუშაოს არ ერიდებოდა: ხშირად ძალიან ხშირად, საქმე რომ არ გაჭინურებულიყო, საბარგო ეტლებსა და ავტომობილებზედაც კი იჯდა ხოლმე და შოფერ-მეეტლებთან ერთად მიაქანებდა უნივერსიტეტისკენ,

წყნეთის ქუჩაზე, საჭირო ავეჯსა და მოწყობილობას, მთავრობის მიერ გაუქმებული დაწესებულებათაგან“ (უიცა, ფ. 2417, ან. 1, საქ. N 83).

ახლად დაარსებულ უნივერსიტეტში ის დაინიშნა ქართული ენისა და სიტყვიერების ფაკულტეტის მდივნად, 1918 წლიდან გარდაცვალებამდე ფაკულტეტის დეკანის მოადგილე და ქართული ენის საუნივერსიტეტო კურსის პირველი ლექტორი. ის არჩეული იყო ქართული უნივერსიტეტის გამგეობის წევრად. გარდაცვალებამდე ასრულებდა უნივერსიტეტის საბჭოს მდივნის მოვალეობას.

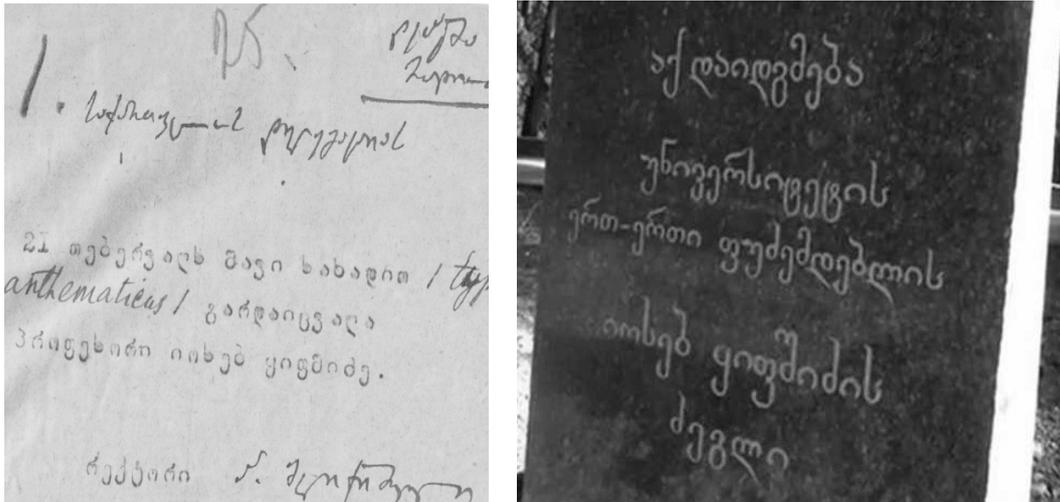
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პირველი პროფესორ - მასწავლებელთა სია

1918 წლის დეკემბერის ბოლოს იოსებ ყიფშიძის უკანასკნელად წაიკითხული ლექცია ეხებოდა ქართული ზმნის უღლებას. (ხელნაწ. ეროვ. ცენტრი, ფ. 85, საქ.18). 1919 წლის თებერვალში დედაქალაქში გავრცელებულმა სასტიკმა სენმა - წინწკლებიანმა სახადმა, მასაც დარია ხელი. მისთვის ყურადღება არ დაუკვლიათ, მაგრამ უშედეგო აღმოჩნდა ავადმყოფის გადარჩენის ყველა ცდა. 1919 წლის 21 თებერვალს შეწყდა დიდი მეცნიერის გულისცემა: „ტკბილად და აუღელვებლად, ჩვეულებრივის სიღინჯითა და უბოროტო ღიმილით ტუჩებზე, შეეგება განსვენებული მეცნიერი... უღმობელ სიკვდილს... როგორც კვდებიან დიდბუნოვანი ადამიანები, რომელთაც სწამთ და იციან როგორც ფასი და ღირებულება მის მიერ განვლილის ცხოვრების გზისა... ამგვარი ადამიანებისათვის „სიკვდილი არ არსებობს,

რადგან მათი საქმე და პიროვნება უკვდავნი არიან ჩამომავლობისათვის“. (უიცა, ფ. 2417, ან. 1, საქ. N 83).

მთელმა საქართველომ დაიტირა ღვაწლმოსილი მეცნიერი. ახალგაზრდა პროფესორის გარდაცვალებამ უზომოდ დასწყვიტა გული როგორც პროფესორ - მასწავლებლებს, ასევე სტუდენტ ახალგაზრდობას. მისი ერთ-ერთი სტუდენტი ვარლამ ძიძიგური წერდა: „სიკვდილის დმერთს რომ სცოდნოდა, ეს რა საშინელი დანაშაული ჩაიდინა, როგორ დაგვაობლა, რა-რიგ მწარედ დაგვითუთქა გული, ჩვენს საყვარელს, წყნარს, მშვიდს, მომზადებულს მასწავლებელს არ წაგვართმევდა“ (უიცა, ფ. 2417, ან. 1, საქ. N 83).

წ.კ.გ. საზოგადოების მთავარმა გამგეობამ გადაწყვეტილება მიიღო, პროფესორ იოსებ ყიფშიძე დაკრძალულიყო დიდუბის ქართველ მოღვაწეთა პანთეონში.

უიცა, ფ. 471, ან. 1, საქ. N 23

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამგეობამ დიდი დახმარება აღმოუჩინა უდროოდ დაობლებულ ოჯახს, შეიქმნა იოსებ ყიფშიძის ფონდი, რომლის შემოსავალი მთლიანად მის ოჯახს გადაეცა. მოგვინებით, უნივერსიტეტის გამგეობის გადაწყვეტილებით მის ოჯახს პერსონალური პენსია დაენიშნა. პროფესორის ქვრივმა, ევგენია ეგაძემ მადლიერება გამოხატა უნივერსიტეტის გამგეობის მიმართ და ქართულ უნივერსიტეტს საჩუქრად პროფესორის დიქტაფონი (ჩაწერილი და ჩასაწერი ფირფიტებით) გადასცა.

იოსებ ყიფშიძემ მხოლოდ 34 წელი იცოცხლა. მისი სიცოცხლის ყველა წუთი გამთბარი იყო სამშობლოსა და თავისი ერის სიყვარულით. მან მოასწრო იმაზე მეტი, ვიდრე ადამიანი ღრმად მოხუცებულობამდე აღწევს, დატოვა საუკეთესო ნაშრომები, რომლებიც საუკუნეებს გაუძლებს მათი დიდი მეცნიერული ღირებულების გამო.

გამოყენებული წყაროები:

საქართველოს უახლესი ისტორიის არქივი:

1. სცსია, ფ. 471, ან.1, საქ N2; N 23; 6. 256.
2. სცსია, ფ. 2417, ან. 1 საქ. N 83.
3. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, ფ. 85, საქ. 18.

Tinatin Jabadari

The founder of the First Georgian University

Summary

In February 2014, 95 years have passed since from the death of Professor Joseph Kipshidze, who was one of the founders of the Tbilisi State University. In December 2013, his remains most taken from the Pantheon of Didube and was buried in the yard of the Tbilisi State University. The issue is made (written) in the National Centre of Manuscripts and National Archives according to the defended documentary materials.

БОЛГАРСКАЯ ТРАДИЦИОННАЯ КУЛЬТУРА В СОВРЕМЕННОСТИ

Традиционная культура данного народа поддерживает духовность и гордость этого народа на всех стадиях его развития. В современности вековые народные традиции могут быть важным стратегическим ресурсом развития общества, обеспечивая сохранение национальной и культурной идентичности в условиях глобального мира. С учетом этого цель настоящей статьи показать большое значение включения (в различных формах, с различной степенью обязанности культурных учреждений, с различной массовостью и активностью участников) болгарской традиционной культуры в современности в течение длительного периода времени – с семидесятых годов XX-ого века до наших дней.

В современности традиционная культура имеет различные формы существования (Генчев, 1984: 205-214).

1. Большая её часть существует как фиксированная, сохранённая в музейных коллекциях, архивах и публикациях. Эта часть традиционной культуры не жива, она не сохраняется в памяти ни одной из возрастных групп этноса. Вопреки этому фиксированная, неживая традиционная культура, не исключена от жизни этноса. Часть её входит в обращение посредством современных средств массовой информации, другая часть входит в обращение на основании печатно фиксированных форм, третья часть – посредством музейных экспозиций и коллекций. Чаще всего входит в обращение эта часть фиксированной традиционной культуры, у которой художественный аспект. А это прежде всего фольклор – особенно музыкальный и танцевальный.

2. Другая часть традиционной культуры ещё жива в современности, но пассивна. Она жива до того, насколько хранится в памяти некоторых поколений этноса. В связи с этим возможности прямой передачи её не всегда исключены.

3. Для остальной части традиционной культуры, которая не только жива, но и активна, которая функционирует в жизни народа, передача посредством прямой коммуникации беспорна.

Фиксированная традиционная культура имеет свои возможности для этнического функционирования. У неё есть этническая нагрузка, она содержит элементы, которые характеризуют соответственный этнос, но она не может функционировать активно, пока не будет воспроизведена.

Основные этнические функции традиционной культуры в современности это объединительные, этноинтегрирующие функции.

Представление традиционной культуры в современности в Болгарии происходит двумя основными способами:

- посредством деятельности профессиональных исполнителей фольклора: профессиональные танцевальные, певческие и инструментальные составы; отдельные профессиональные исполнители;

- посредством организации фольклорных соборов, называемых ещё “соборы народного творчества”, в которых участвуют непрофессиональные исполнители фольклора.

Для подготовки профессиональных исполнителей фольклора существуют специальные учреждения, как например: Национальная школа для фольклорных искусств “Широка Лъка” – в селе Широка Лъка, Национальная школа для

фольклорных искусств “Филип Кутев” – в городе Котел, специальные отделения для народных танцев и народной музыки в Национальной школе для танцевального искусства в Софии, в Академии для музыкального, танцевального и изобразительного искусства в городе Пловдив.

Одни из самых выдающихся профессиональных фольклорных составов это Ансамбль “Пирин”

(<https://www.youtube.com/watch?v=5MaKJoxBR3Y>)¹,
Ансамбль для народных песен и танцев “Филип Кутев”
(<https://www.youtube.com/watch?v=Ld4kPOU1tFY>).

Одна из выдающихся исполнительниц народных песен это певица Валя Балканска, песня которой “Излез е Дельо хайдутин”

(<https://www.youtube.com/watch?v=7IJYq6bjHTQ>)

в 1977 году была включена в Золотую пластинку американских космических аппаратов „Вояджер 1” и „Вояджер 2”, как музыкальное послание Земли Космосу в поиске контактов с внеземными цивилизациями.

Очень популярная народная песня, которая одновременно и традиционный танец – “хоро”, это песня “Елено, моме, Елено”, исполняемая многими певцами

(<https://www.youtube.com/watch?v=f6GrJh8f7bI>).

Начало фольклорных соборов в Болгарии поставлено в конце 50-ых годов XX века, но их основное развитие происходит в 60-ых годов того же века. Усилившийся интерес к фольклору в этих годах основывается главным образом на обстоятельстве, что людям было нужно место для себепоказывания и себевыражения, место, где можно было вспомнить об отмирающих уже фольклорных ритуалов и традиций. Именно посредством этих соборов было создано поле для выражения тысячей незнанных народных творцов и исполнителей, которые на протяжении многих лет ревностно хранили свои знания и умения² (вот, например, две исполнения на соборах народного творчества:
https://www.youtube.com/watch?v=2T2LfrN_yI ,

<https://www.youtube.com/watch?v=BiZhqkQ5wjs>).

На сценах фольклорных соборов очерчиваются две основные формы, в которых представляется фольклор: “сценическое использование автентичного фольклорного материала и его обработка средствами современного искусства” (Живков 1976: 145-146).

В наших днях значение фольклорных соборов всё больше увеличивается. Существует ряд региональных фольклорных соборов, посвященных культуре данного региона, как например соборы “Пирин пее”, “Рожен”, “Граматиново” и др. Можно сказать, что с наибольшей популярностью, в том числе международной,

---

¹ В скобках прилагаются сайты, на которых можно посмотреть видеозаписи исполнений соответственных составов, певцов.

² Указанные данные о фольклорных соборах взяты от доклада Маргариты Крыстевой “Развитие на фолклорните фестивали в България през последните години”, прочитанного на конференции “Нови идеи в музикознанието”, организованной Союзом болгарских композиторов.

пользуется Национальный собор болгарского народного творчества “Копривщица”, который проводится каждые пять лет в окрестностях города Копривщица. На этом соборе представляются фольклорные традиции, народное творчество, со всех регионов Болгарии.

Важную роль в подготовки непрофессиональных исполнителей фольклора для участия в соборах народного творчества имеют специфические болгарские культурные организации, названные “читалишта”.

Читалиште это многокомпонентное учреждение культуры. В нем можно “читать” - есть библиотека. В нем есть и сцена. Кроме того в читалиште можно осваивать музыкальные инструменты, иностранные языки, традиционные танцы, заниматься в балетных кружках.

Читалиште настоящая гражданская организация. Оно появляется в середине XIX века, во время болгарского Возрождения, еще до освобождения Болгарии от османского владычества в 1878 году.

При своем появлении читалиште принимает на себя функцию адаптора нефольклорного, современного типа культуры в социальном контексте (Живкова 2005: 7-16).

Модерность однако влияет на фольклорную культуру двояко: с одной стороны она наносит ущерб фольклорной культуре, но с другой стороны именно в условиях модерности рождается интерес к фольклору, который от феномена сельского населения воздвигается до уровня универсальной художественной ценности.

В этой обстановке основную ответственность для бытования фольклора в непосредственном социальном контексте берет на себя читалиште. Его ответственность, однако, отличается от ответственности специализированных музыкальных школ, ансамблей, электронных медий и научных институтов. В читалиштах фольклор находит способ сохранения как сценическое изыскание автентичных носителей фольклорной культуры, а так же и посредством обучения любителей народными традициями.

Читалишта есть повсеместно в Болгарии: в городах (в больших городах читалища есть в каждом квартале города), в маленьких городках и поселках и даже в больших деревнях.

В принципе еще со времени своего возникновения читалишта рассчитывали на самофинансирование (еще больше, что в середине XIX-ого века не было самостоятельного болгарского государства). Они пользовались вольными пожертвованиями людей, некоторыми субсидиями общин. Во время социализма (после Второй мировой войны) читалишта получили финансирование со стороны государства: служители в них (заведующий библиотекой, преподаватели музыки, иностранных языков и т.д.) получали зарплаты от государства. Понастоящем финансирование со стороны государства сохраняется, но его очень ограничили. Есть так же известное финансирование со стороны общины. В последние время усиливается стремление читалишт к самофинансированию посредством участия в различных проектах, поиска спонсоров.

ლიტერატურა

- Генчев** 1984 Генчев, С. Народна култура и етнография. София.
- Живков** 1976 Живков, Т. Ив. Фолклор и съвременна художествена култура, в: Проблеми и насоки в развитието на българската социалистическа художествена култура. София.
- Живкова** 2005 Живкова, В. Читалищата и второто дихание на българския фолклор, в: Читалищата и българският фолклор. Доклади от Трета Научна Конференция, гр. Средец, 2004 г. Бургас.

კამენ დონჩევი

ბულგარეთის ტრადიციული კულტურა თანამედროვეობაში

რეზიუმე

ბულგარელთა ტრადიციული კულტურა თავისი განვითარების ყველა სტადიაზე ხასიათდება მაღალი სულიერებითა და ეროვნული სიამაყის გრძნობით. სტატიაში საველე და ლიტერატურული მონაცემების საფუძველზე წარმოდგენილია ბულგარეთის ტრადიციული კულტურის საკითხები თანამედროვეობასთან მიმართებაში.

„მე ხმას ვაძლევ საქართველოს!“

(სტატია ეძღვნება აჭარის დედასამშობლოსთან დაბრუნების 135 წლისთავს)

წელს, 17 აგვისტოს, 135 წელი შესრულდა თურქოსმალთა სამსაუკუნოვანი ტყვეობიდან აჭარის განთავისუფლების დღიდან. 1878 წლის 17 აგვისტო უდიდესი მოვლენა იყო სრულიად საქართველოსთვის. ქვეყანამ, სამი საუკუნის შემდეგ, დაიბრუნა მისი ძირძველი კუთხე, მისი სამხრეთი კარიბჭე, ედემის ბაღი – აჭარა. ამ ისტორიულ თარიღთან დაკავშირებით, წელს პირველად ჩატარდა სიმბოლური აქცია ჩოლოქთან, ბატონ ნიაზ ბოლქვაძის (საზოგადოებრივი გაერთიანება „ქართული ოცნება სამართლიანობისათვის აჭარაში“ და აჭარის მამულიშვილთა საგვარეულო კავშირის თავმჯდომარე) ინიციატივითა და ორგანიზატორობით, რისთვისაც დიდ მადლობას ვუხდით. ხანდაზმულობისა და ჯანმრთელობის გამო, გული მწყდება, რომ ვერ დავესწარი ამ ღირსშესანიშნავი თარიღისადმი მიძღვნილ ღონისძიებას. ახლაც ცრემლმორეული ვიხსენებ მშობლების ნაამბობს 1878 წლის აგვისტოს მოვლენებთან დაკავშირებით, რომელიც დღემდე არ წაშლილა ჩემი მეხსიერებიდან

1878 წელი, 18 აგვისტო

სამსაუკუნოვანი ტყვეობიდან გათავისუფლებული აჭარა სიხარულით ელოდება ქართველთა მხედრიონის შემოსვლას ჩოლოქის საზღვართან.

სამზადისია გულო კაიკაციშვილის ოჯახშიც. აქ შეიკრიბნენ გულოს თანამებრძოლები. მოიტანეს ქსოვილი ქართული დროშის შესაკერად. ბებიამ (გულოს მეუღლემ) ხელით შეკერა ორი დროშა. გულოს დისშვილს ხასან თხილაიშვილს გამოუტანია ოჯახისეული თოხის ტარი, გადაუჭრია და დროშა ზედ დაუმაგრებია. მეორე დროშა გულოს დაუკეცია და უბეში ჩაუდგია.

ქართულ, ეროვნულ ტანსაცმელსა და იარაღში გამოწყობილი გულო კაიკაციშვილი, ქართულ მხედრიონთან შესახვედრად ამაყად გაუძღვა რაზმელებს, რომლებმაც ზეადმართული ქართული დროშით გაიარეს ქობულეთის უგრძესი ქუჩა, რომლის ორივე მხარეს იდგა დაბეჩავებული ხალხი და გარაცებით შეჰყურებდა მათ, არ იცოდა, რა ხდებოდა.

ყველას ერთი აზრი აწუხებდა, დამხდურთ - „როგორ მოვლენ!“, მოსულთ - „როგორ მიგვიღებენ!“.

და აი, წინ წარსდგა 37 წლის ვაჟკაცი გულო კაიკაციშვილი, უბიდან დროშა ამოიღო, ფართოდ გაშალა და სიტყვით მიმართა მათ:

„ჩემო ქართველებო! ჩვენო ძმებო, ნათესავებო და ბიძაშვილებო! თქვენი ჭირიმე, თქვენი, რომ ჩემმა თვალებმა დღეს თქვენ, ჩვენი ძმები... აქ, ქობულეთში დაგინახათ.

ვმადლობ ღმერთს და პატივს ვცემ მის განგებას, რომ ჩვენი და თქვენი ნატვრა შესრულდა, ღმერთმა შეგვაერთა.

ახლა ღვთის იმედი მაქვს, რომ რაკი ჩვენს აჭარაში ჩვენი ნამდვილი ძმების, ბიძაშვილებისა და ნათესავებისაგან შემდგარი ქართული ჯარი შემოვიდა, გავძლიერდებით, ავმაღლდებით სულით, გულით. თქვენც ჩვენი დაახლოებით გაიხარებთ და მერე ჩვენი ასეთი შეერთებით და ურთიერთობის სიყვარულით, აღდგება და გაძლიერდება საქართველო, როგორც იყო იგი თამარ მეფის დროს. მაშ, გაუმარჯოს ჩვენს შეერთებას და გაძლიერებას (ლიტერატურის მუზეუმის არქივი, საქმე 4861, ფურ.25)“.

ქართული მხედრიონი არ ელოდა თურქთა ტყვეობაში დაბადებულ და გაზრდილ ქართველ მაჰმადიანთა ასეთ დახვედრას.

სუფთა ქართული ენით წარმოთქმულმა ამ მგზნებარე სიტყვებმა მათზე წარუშლელი შთაბეჭდილება მოახდინა.

პროფ. აბელ სურგულაძე თქმით: „ქართული მხედრიონის ასოვანმა სარდალმა, ბრძოლებში აუღელვებელმა და შეუდრეკელმა ი. გურიელმა, რომელსაც ბედნიერების ნიშნად თვალეში ცრემლი უბრწყინავდა, სიტყვის მთქმელი თავისკენ მიიხიდა და მადლობის ნიშნად რამდენჯერმე გადააკონა, თითქოს ამას ელოდნენო, ხალხი და ჯარი ერთმანეთში აირია, გაჩაღდა მისალმებები, ცეკვა-თამაში, სადღაც „ხასანბეგურაც“ დასჭექეს. ეს იყო ჭკუმაბრტყად დიდი დღესასწაული, რომლის მსგავსი ქობულეთს ნამდვილად არ ახსოვდა არსებობის ისტორიაში“ (აბელ სურგულაძე, გულო კაიკაციშვილი, 1973 წელი).

გულო კაიკაციშვილის სიტყვა, წარმოთქმული ჩოლოქთან, ილია ჭავჭავაძის მითითებით, მეორე დღესვე დაიბეჭდა პრესაში. ეს უდიდესი სიხარული ელვისებურად მოედო სრულიად საქართველოს.

თავისუფლების მოპოვებით აღფრთოვანებულმა გულო კაიკაციშვილმა სახელოვან მამულიშვილთან – შერიფ ხიმშიაშვილთან გამოსათხოვარი სიტყვა ასე დაასრულა: „შენ ვალმოხდილი მიუხედავ მამა-პაპათ იმქვეყნად და არ დაგავიწყდება, რომ შენს სახელოვან წინამორბედს – სელიმს ახარო, ჩვენი სამშობლო თავისუფალია“.

აჭარის დაბრუნებით გულანთებულ ილიას კი, ამ უდიდესმა სიხარულმა შედეგი სიტყვები ათქმევინა:

„ჩვენი ძმები, ჩვენი სისხლი და ხორცი, მებრძოლი „შავი ბედისა“, ჩვენი გმირების ბუდე, ჩვენი უწინდელი განათლებისა და სწავლის აკვანი, ჩვენი ძველი საქართველო, დღეს ჩვენ შემოგვიერთდა. აბა ქართველობავ! ახლა შენ იცი, როგორ დაანახებ თავს შენს ახლად შემოერთებულ ძმებს! ახლა შენ იცი, როგორ დაუმტკიცებ ქვეყანას მამა-პაპათა ანდერძს - „ძმა ძმისთვისაო და შავი დღისთვისაო!“

გულო კაიკაციშვილი წლების განმავლობაში გულით ატარებდა თავისი ჩაგრული კუთხის დიდ ტკივილს, ამიტომ ხშირად იბეჭდებოდა მისი სუ-

ლისშემძვრელი წერილები დიდი ილიას მიერ დაარსებულ ჟურნალ-გაზეთებში:

„აჰა, ჩემო საქართველოვ, ჩაიბარე შენი ბედკრული აჭარა! უეკლესიო, რჯულწართმეული შენი ძმები და დები, შენი შვილები! მოეფერე, მოუარე, უპატრონე და გულში ჩაიხუტე. ერთი სანთელი არ ეყოფა, მრავლად მოუნათე, რომ მრავლად ანთებული ჟინჯილით უფრო მეტად განათდეს და აცისკროვანდეს დიდი შოთას აკვანი, თამარ მეფის საუნჯე, შენი ძირძველი კუთხე აჭარა!“ ასეთივე სიტყვებით გამოეთხოვა იგი სულმანათ აკაკის და მისი კუბოს წინაშე მუხლმოდრეკილ ერს, რომელმაც მთელი საქართველო აატირა (გაზ. „სახალხო ფურცელი“, №120, 1915 წელი).

დიდი ილიას და გულო კაიკაციშვილის სიტყვებს გამოსმაურება მოჰყვა. აჭარაში უხვად იგზავნება ფულადი შემოწირულობანი, ასევე ქართული ჟურნალ-გაზეთები და წიგნები. ახალგაზრდობას გზა ეხსნება განათლების მისაღებად ქართულ სასწავლებლებში. აჭარაში ჩამოდიან წარჩინებული საზოგადო მოღვაწეები, რომლებიც ხშირად სტუმრობდნენ გულო კაიკაციშვილის ოჯახს.

საგანგებოდ შერჩეული წიგნებით და დიდი ფულადი შემოწირულობით მაჰმადიან ქართველებთან პირველად ჩამოდის ეპისკოპოსი ლეონიდე. ახლად დაბრუნებული აჭარა თანდათანობით ღონეს იკრებს.

1918 წელი, აპრილი

ჯერ კიდევ ბოლომდე წელგაუმართავი აჭარის თავზე ისევ შავი ღრუბელი წამოიმართა. საქართველოს ისევ დაემუქრა აჭარის დაკარგვის საშიშროება.

მაშინ ოსმალებმა ქობულეთი ერთ-ერთ საარჩევნო ოლქად მიიჩნიეს და მოინდომეს რეფერენდუმის ჩატარება.

სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტის სახელით გულო კაიკაციშვილი მოუწოდებდა ხალხს, გამოეჩინათ წინდახედულება, გონიერება და გულისამაჩუყებელი სიტყვით მიმართავდა მათ:

„40 წელი გავიდა, რაც მოვიშორეთ თურქთა ბატონობის უღელი, შევუერთდით ჩვენს ძმებს ქართველებს, მათი სუნთქვით ვსუნთქავთ და მათ იმედად ვართ. გეპატრონობენ და გეძმობენ ჩვენ – ბედკრულ საქართველოს შვილებს. ნუთუ ისევ უნდა ჩამოწვეს აჭარის ცაზე შავი ღრუბელი, რომელსაც ისევ საუკუნეები დასჭირდება გასაფანტავად, ეს არ მოხდება, ჩვენი სურვილია, შევეუერთდეთ საქართველოს და ერთიანი ძალით ვიბრძოლოთ თავისუფლებისათვის. ჩვენ უნდა ჩავშალოთ რეფერენდუმი“ (მ. კაიკაციშვილი, 1998 წელი:33).

დადგა რეფერენდუმის ჩატარების დღეც, 1918 წლის აპრილის იმ მზიან დღეს, ქობულეთის ზღვისპირა ფიჭვნარში თავი მოიყარა უამრავმა ხალხმა. სოფლები დაცარიელებულიყო. ხალხი ღელავდა, წყდებოდა აჭარის ბედი – დარჩებოდა იგი საქართველოს ფარგლებში, თუ ისევ ოსმალთა უღელქვეშ მოექცეოდა. დაშვებული მცირეოდენი შეცდომაც კი აჭარლებს მონობისკენ უბიძგებდა, საქართველოს კი თავისი ტერიტორიის ისევ დაკარგვა ემუქრებოდა.

სახელდახელოდ დაგებულ ხალხაზე წითელმარვლიანი ოსმალები მდიდურად გაფარვამდნენ. ერთი მათგანი ტრიბუნასთან მივიდა და ღიმილით დაიწყო:

„მოვედით, რათა გაგაბედნიეროთ, გიხსნათ გიაურებისაგან, ყველას, დიდსა და პატარას მოგუწოდებთ, ხმა მისცეთ თქვენს ძმებსა და კეთილებს, შეუკავშირდეთ ოსმალებს და შეიყვაროთ ისინი“.

ხალხი გაირინდა, ამ დროს ეტლი გაჩერდა. ვიღაცამ წამოიძახა: გულო მოდის, გულო კაიკაციშვილი! ხალხი ორად გაიყო და ტრიბუნასთან მისასვლელი გზა გათავისუფლდა. მრისხანე, ამაყი სახით მიუახლოვდა ტრიბუნას, შემობრუნდა ხალხისაკენ და ზეაწეული მარჯვენა ხელით ხმამაღლა წარმოსთქვა ისტორიული ფრაზა:

„მე ხმას ვაძლევ საქართველოს“!

თითქოს ზეცამ და მიწამ ერთხმად იქუხა, ხალხი აგუგუნდა, ისმოდა შეძახილები: „გაუმარჯოს ერთიან საქართველოს!“

გულოს რაზმელებმა, რომელთა მეთაურობა, მოხუცებულობის გამო თავის დისშიფლს – ხასან თხილაიშიფლს მიანდო, იყოჩადეს, წინასწარ დაგეგმილი სცენარი გაითამაშეს და რეფერენდუმი ჩაშალეს.

დასანანია, რომ საქართველოსთვის ეს უდიდესი ისტორიული ფაქტები და თარიღები, ბევრისათვის ნაკლებად ცნობილია, ზოგჯერ კი დამახინჯებული სახითაც მიეწოდება საზოგადოებას.

მე ისტორიკოსი არა ვარ, პროფესიით ექიმი ვარ. შეძლებისდაგვარად შევეცადე მშობლების ნაამბობი და მოძიებული ისტორიული ფაქტები მოკლედ გამეშუქებინა, რათა საზოგადოებისათვის ერთხელ კიდევ, მოკრძალებით შემეხსენებინა, თუ რა მნიშვნელოვანი ისტორიული მოვლენა და თარიღია საქართველოსთვის 1878 წლის 17 აგვისტო და 1918 წლის აპრილი – საქართველოს ისტორიაში პირველი პრეცედენტი დაკარგული ტერიტორიის დაბრუნებისა.

იმედი მაქვს, 17 აგვისტოს ჩოლოქთან ჩატარებული სიმბოლური აქცია, ყოველ მომდევნო წელს გადაიქცევა საყოველთაო ზეიმად.

მინდა თხოვნით მივმართო საქართველოს მთავრობას, აჭარის ხელმძღვანელობას და მწერალთა კავშირს!

იქნებ გამოიჩინოთ კეთილი ნება და 1878 წლის 17 აგვისტოს ისტორიულ მოვლენასთან დაკავშირებით, ჩოლოქი გამოაცხადოთ ძმობის, მეგობრობის, ერთად ყოფნისა და საქართველოს ტერიტორიული მთილიანობის აღდგენის სიმბოლოდ.

კარგი იქნება, თუ ჩოლოქთან ყოველი წლის 17 აგვისტოს ჩატარდება საყოველთაო ზეიმი, ზეიმი მეგობრობის, ძმობის, სიყვარულისა და ერთად ყოფნისა.

ყოველი წლის 17 აგვისტოს დავდგეთ ყველანი ერთად, ჩვენს ძმებსა და დებთან – აფხაზებთან და ოსებთან ერთად და მსოფლიოს გასაგონად ომანიანად შევძახოთ: „არა-სეპარატიზმი!.. არა-ომი... არა – ტერიტორიების მიტაცება!.. არა – ლტოლვილები!“ სულერთია, ვის დაემუქრება ეს, ჩვენ თუ მსოფლიოს რომელიმე ქვეყანას!

მისასალმებელია, რომ ჩოლოქთან დაიდგმება მემორიალური დაფა, რომელზეც ამოიტვიფრება ჩემი სახელოვანი ბაბუის – გულო კაიკაციშვილის მიერ 1878 წლის 17 აგვისტოს წარმთქმული სიტყვები, რომლებიც შეახსენებს ჩოლოქზე გამვლელს, თუ „ვისი გორისანი ვართ“, რომ ყოველ

ჩვენთაგანს ერთი მამული, ენა და სარწმუნოება გვაქვს, ამიტომ ნურავინ ეცდება ჩვენს გათიშვას.

ასრულდება გულო კაიკაციშვილის ოცნება! საქართველოს ყველა კუთხიდან მონათებულმა ჟინუღლმა კიდევ უფრო გაანათა და გააცისკროვნა აჭარა. დღეს იგი გამშვენირებული და ქრისტეს ჯვრით მირონცხებულია.

ჩვენ კი, საქართველოს შვილებს, ნიშნად მადლიერებისა, ისლა დაგვრჩენია, რომ სახელოვან მამულიშვილთა უკვდავ სულებთან ერთად ანთებული სანთლით ხელში თავისუფალი და ერთიანი საქართველოს სადიდებად ვილოცოთ.

ღმერთო დიდებულო! გაამთლიანე, გააძლიერე, გაამდიდრე და გაამშვენიერე ჩვენი ღვთისმშობლის წილხვედრი ქვეყანა, ჩვენი დედასამშობლო – საქართველო! რამეთუ, ჩვენ ყველანი – საქართველოს შვილები, რა ეროვნებისა და სარწმუნოებისა არ უნდა ვიყოთ, ერთხმად ვაძლევთ ხმას საქართველოს! გამთლიანებულ და გაბრწყინებულ საქართველოს!

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. კაიკაციშვილი მ., ჩემი ბაბუა გულო კაიკაციშვილი, თბ., 1998;
2. სურგულაძე ა., გულო კაიკაციშვილი, თბ. 1973;
3. გაზ. „სახალხო ფურცელი“ #120, 1915;
4. ლიტერატურის მუზეუმის არქივი, საქმე 4861, ფურც. 25.

Meri Kaikatsishvili

I vote for Georgia!

Summary

Among Georgian figures, who have contributed in returning Ajara to its homeland, the most important place has Gulo Kaikatsishvili. In this article is presented Gulo Kaikatsishvili's merit with region's social-economic and political issues.

АНТРОПОНИМИЯ ТЮРКОЯЗЫЧНЫХ НАРОДОВ СЕВЕРНОГО КАВКАЗА: ЖЕНСКИЕ ИМЕНА ТУРКМЕН СТАВРОПОЛЬСКОГО КРАЯ³

Изучение личных имен различных народов, особенностей антропонимической модели, тезауруса личных имен и его изменений в различные исторические периоды, а также многих других аспектов антропонимии помогает более полно исследовать историю народа, выявить характерные черты его религиозно-обрядовой системы, гендерных и социальных подразделений общества, определенных мировоззренческих вопросов. Важность изучения этой области гуманитарного знания неоднократно отмечалась исследователями (Никонов 1967, 1971, 1974; Личные имена..., 1970 и др.).

В данной статье будут рассматриваться женские имена одного из тюркоязычных народов Северного Кавказа – туркмен. Туркмены Северного Кавказа (в литературе XIX – начала XX в. известны также под названием *трухмены*) обосновались на территории Российской империи более двух веков тому назад. Эта локальная этническая группа туркменского этноса проживает в ряде селений Астраханской области и Ставропольского края и в настоящее время насчитывает около 17 тысяч человек.

Начало изучения этой группы туркмен в российской историографии практически совпадает со временем ее появления на территории Российской империи. Посвященные ей статьи, заметки, книги публиковались как в XIX – начале XX в., так и в советское время. Туркменам Ставрополя посвящена монография А.В. Курбанова, где подробно представлены основные этапы этнического развития этой группы и практически все аспекты характерной для нее традиционно-бытовой культуры: основные и подсобные хозяйственные занятия, поселения и жилища, одежда, пища, обычаи, обряды и верования, развлечения и игры. Здесь же опубликована обширная библиография изданий, где имеются те или иные сведения о ставропольских туркменах (Курбанов 1995). В последние годы вышли несколько работ О.И. Брусиной, написанные на основе новых полевых и архивных материалов (Брусина 2008, 2012,), а также других авторов (Невская 2013; Соловьева 2013). Тем не менее, несмотря на значительный объем литературы по туркменам Ставрополя, некоторые аспекты их этнокультурного развития изучены пока еще недостаточно.

Данная статья написана на основе полевых материалов, собранных во время экспедиции в туркменские селения Туркменского (Шарахалсун, Кучерли, Кенджекулак) и Ипатовского (Большой, Малый и Нижний Барханчак, Юсуп-кулак) районов Ставропольского края в 2013 г. Для изучения имен, бытовавших у туркмен Ставрополя в конце XIX в., использованы материалы Государственного архива Ставропольского края (ГАСК): «Посемейный список аула Чур Туркменского приставства. Составлен в 1896 году» (Ф. 408. Оп. 1. Д. 1813), «Посемейный список аула Башанта-Трухменский, Трухменского приставства. Составлен в 1896 году, а отделен от аула Эдильбай в 1899 году» (Ф. 408. Оп. 1. Д. 1818).

---

³ Работа выполнена по гранту РГНФ № 12-01-00235 (рук. О.И. Брусина)

В книге А.В. Курбанова интересующей нас теме уделено некоторое внимание. В частности, он отмечает существование у туркмен праздника в честь рождения ребенка «аттарчак» («дадим ребенку имя») и традицию выбора имени отцом, родственником, уважаемым в ауле человеком, муллой (Курбанов 1995: 171). По его справедливому замечанию, «наряду с общемусульманскими именами у северокавказских туркмен сейчас редко, а раньше значительно чаще были распространены имена, восходящие к доисламской традиции» (Курбанов 1995: 170). Судя по выявленным архивным материалам, подобные имена действительно были очень популярны в конце XIX в. Так, в ауле Чур встречались мужские имена Полта, Полтаполат, Полтабай, Полтанияз, Бекполат, Темирполат, Джанполат, Менглиполат; отмечено даже одно женское имя с подобным формантом – Полтакис (ГАСК. Ф. 408. Оп. 1. Д. 1813). В ауле Башанта также были довольно распространены мужские имена Полта, Полтанияз, Полтаполат, Бекполат, Ханполат, Кунполат, Джанполат, Кенджеполат, Палташукур, Палтабек и др. (ГАСК. Ф. 408. Оп. 1. Д. 1818).

Видимо, в связи с большой детской смертностью нередко давали имена, которые можно перевести как «Останься», с различными прибавлениями к нему. Так, в ауле Чур зафиксировано женское имя Тохтохан (ГАСК. Ф. 408. Оп. 1. Д. 1813), в ауле Башанта – Токтасултан, Токтахан (ГАСК. Ф. 408. Оп. 1. Д. 1818).

В архивных материалах часто встречаются женские имена с формантом «Огул» («мальчик», «сын»). Согласно нашим полевым материалам, в том числе собранным в Марыйской области Туркмении, там до настоящего времени сохранился обычай давать такие имена (Огул, Огулнабат, Огулнязик, Огулгерек – «надо сына» и др.), если в семье рождаются несколько девочек подряд, а сына нет. Так, в одной из семей, по сообщению нашего информанта, первым пяти родившимся девочкам дали имена Огулкурбан, Огулсона, Огулболды, Огултедж, Огулджемал, а родившихся за ними трех мальчиков назвали Бердымухаммед, Нурмухаммед, Гелдымухаммед (Полевые материалы автора, 2011 г. Туркмения, Марыйский велаят, с. Яхтыйол.). Видимо, аналогичный обычай был известен и туркменам Ставрополя. Так, в 1890-е годы в ауле Чур зафиксированы женские имена Огултогай (встретилось шесть раз), Огулбике, Огулай, Огулхан, в ауле Башанта – Огулхан, Огулдовлат/Огулдовлет, Огулстан, Огулменгли, Огулбике, Огулдонды.

Видимо, если ребенок рождался на свет с особыми приметами (родинка, родимое пятно – *хал*), это также отражалось в его имени. С этим, возможно, связана многочисленная группа имен (как правило, женских), которую можно перевести как «имеющий/имеющая родинку»: в ауле Башанта это женские имена Халлы, Халлы-Мерьем, Халисултан, Ораз-халлы, Халлы, Халлышекир, мужское имя Халнияз и др.

Многочисленной в конце XIX в. была группа туркменских имен с элементом Кендже/Гендже (младший). В ауле Чур зафиксированы только мужские имена с этим значением. В ауле Башанта наряду с мужскими были известны и подобные женские имена (Кендже, Кенджехан/Кенджихан, Кенджебике и др.). Как свидетельствуют информанты, подобные имена дают и сейчас младшим детям в семье.

Весьма продуктивным при образовании имен был формант «султан», причем главным образом это были женские имена (в Башанте – Султан, Аджасултан, Аксултан, Альмасултан, Шасултан, Халисултан, Курбансултан), и только изредка мужские (например, Султанмухамет). Подобное явление отмечается у кубанских ногайцев: здесь имена, включающие слово «хан», как правило, дают только девочкам – Муратхан, Залимхан, Кельдихан, Эркехан (Керейтов, 1991: 99–100).

В архивных материалах отражены случаи, когда имя умершего ребенка повторно давали новорожденному: так, в ауле Башанта в семье Корфалиева Джуманияза в 1898 г. умерла дочь Мерьем, и такое же имя дали девочке, родившейся в 1900 г. (ГАСК. Ф. 408. Оп. 1. Д. 1818. Л. 14 об.)

Имена могли давать по дню недели, когда родился ребенок. В архивных материалах такие имена довольно многочисленны, большинство из них связано с пятницей – священным для мусульман днем (аул Чур – женские имена – Джумай, Джумайхан, Джуматотай; в ауле Башанта – женские имена Джумайбике, Джумайхан). Г.П. Васильева отмечала, что в Туркмении имена по названию месяцев мусульманского календаря были довольно частыми, причем их давали и мальчикам и девочкам, добавляя иногда в первом случае «кули» – «раб»: Курбанкули, Реджепкули, во втором – «гуль» – «цветок»: Курбангуль, Сапаргуль (*Васильева* 1969: 287–288).

Значительную группу составляли мусульманские по происхождению имена. Среди подобных мужских имен преобладали имена с элементом «Мухамед/Мухамет». Среди женских мусульманских имен следует отметить довольно часто встречающееся имя Фатма (Фатима, имя дочери пророка Мухаммеда).

Обычно детям в семье старались давать созвучные имена, или – реже – имена, начинавшиеся с одной буквы. Это касалось как женских, так и мужских имен. Так, в ауле Чур сестер звали Сейфиль-Мелек и Раиль-Мелек; Нуртотай и Джантотай; Альмахан и Менглихан. В ауле Башанта в семье Кочакова Баймухамета дочерям дали имена Кулистан и Халистан (ГАСК. Ф. 408. Оп. 1. Д. 1818. Л. 51 об.). Девочке могли выбрать имя, созвучное имени матери: мать Зейнельхан и дочь Гульхан (Там же. Л. 52). Данное явление – выбор для братьев и сестер близких по звучанию имен – отмечен и у других тюркоязычных народов, например, у ногайцев (*Керейтов* 1991: 99), челканцев (*Функ* 2000: 138), башкир (*Шакуров* 1980: 43–48), алтайцев (*Шатинова* 1980: 39–42).

Как свидетельствуют наши полевые материалы, и в настоящее время обряд имянаречения остается важным и значимым событием как для семьи, в которой родился ребенок, так и для ее ближайшего родственного окружения. В условиях туркменских селений Ставрополя – это довольно обширный круг, включающий двоюродных и троюродных родственников, а также родственников по свойству.

Обряд наречения именем сохранил тесную связь с мусульманской религией и проводится с обязательным участием муллы. Как правило, этот обряд устраивается на седьмой день, по возвращении матери с ребенком из роддома, и для мальчиков и для девочек, он практически одинаков у всех мусульманских народов Северного Кавказа. Приглашенный мулла в правое ушко ребенку «кричит» (по выражению информантов) *азан* (призыв мусульман к молитве), а затем произносит «От имени Аллаха нарекаю тебя ...» и называет выбранное заранее имя. В левое ушко мулла «кричит» *икамат* – призыв, который следует произносить непосредственно перед выполнением обязательной части молитвы. В настоящее время мулла нарекает ребенка именем, которое выбирают, как правило, родители. Но как вспоминают информанты, прежде имена в большинстве случаев выбирали старшие в семье – дед ребенка, его дядя и т.д. Девочке могла выбрать имя и бабушка (чаще – бабушка по отцу).

Что касается собственно тех имен, которые сейчас дают детям, то их можно разделить на несколько групп. Во-первых, это традиционно распространенные у

данной группы туркмен имена – как связанные с мусульманской религией (женские – Фатима, Мадина, Малика, Мерьем, Муслимет, Джумабике, Джумайхан и др.), так и не связанные с религиозными сюжетами и персонажами. Из числа последних – женские имена с формантом «султан» и «хан» (Бексултан, Айсултан, Шасултан, Бозархан, Генджехан, Зорахан, Токтохан, Меглихан и др.). Имена, даваемые младшим детям в семье – это Гендже/Кендже (младший), прежде встречалось и как мужское, и как женское имя) или многочисленные имена, частью которых является формант «гендже/кендже» (например, Генджехан). По свидетельству информантов, такие имена родители дают «последышам», когда считают, что других детей у них уже не будет. Практически перестали встречаться женские имена с формантом «огул» (мальчик, сын), бытовавшие еще в 1970-е годы. Во-вторых, для последних десятилетий характерно проникновение в именник туркмен Ставрополя имен, если можно так сказать, региональных, распространенных у многих народов Северного Кавказа, причем вне зависимости от их религиозной принадлежности. В-третьих, появляются имена, взятые, по формулировке информантов, «из кино, из телевизора, из сериалов»; следует отметить, что это в основном имена женские (Алина, Анжела, Ангелина, Индира, Радмила, Сабина, Эмма, Эльза, Элиза, Элина). Судя по всему, с женскими именами обращаются более «вольно», тогда как к именам мальчиков – наследников, продолжателей рода – относятся более «серьезно».

Следует отметить, что продолжает сохраняться и такое явление, как «составные», или «двусоставные» имена, очень характерные, особенно в прошлом, как для туркмен в целом, так, по данным архивных свидетельств, и для туркмен Северного Кавказа. Имеются и женские «двойные» имена, наиболее распространены таковые с элементом «гуль» – цветок: Гульминат, Гульгизар, Гульзанат, Гулистан, Гульнара, Гульмира, Кызылгуль, Гульджемине, Гульджемал, Айнагуль. Кроме того, выше уже шла речь о женских именах с элементами «хан» и «султан». Некоторые из подобных имена уже воспринимаются если не как устаревшие, то как слишком сложные для повседневного использования и произнесения окружающими. Например, девушку с традиционным именем Гульхадидже, живущую ныне в Ставрополе, там зовут Сюзанной.

«Русских» имен детям, как правило, туркмены не дают (исключение составляют дети из этнически смешанных туркменско-русских семей, которых немного), но в повседневной жизни они используются порой как «вторые» имена, особенно у лиц среднего поколения, что, возможно, было связано с тем, что в советское время нередко работа в совхозах и колхозах протекала в этнически смешанных коллективах, где было немало русских. Так, Бексултан могли звать также Верой, Айсултан – Асей, Шасултан – Светой и т.д. Опять же, судя по всему, это касалось прежде всего женских имен, по отношению к которым допускалось больше «вольностей». Подобное явление характерно и для ногайцев (*Керейтов* 1991: 100).

Представленные в данной статье материалы – лишь часть того обширного ономастического массива туркмен Северного Кавказа, который еще ждет своего детального изучения. Тем не менее и на этом этапе можно сделать определенные выводы относительно характерных особенностей именника туркмен Ставрополя и тенденций его изменения в последние десятилетия. Материалы, относящиеся к концу XIX в., свидетельствуют, что для именника местного туркменского населения того периода характеризовался преобладанием (или весьма значительной долей) «составных» имен, наличием большого числа тюркоязычных имен, имевших тот или

иной смысловой оттенок, связанных с той или иной обрядовой практикой (имена девочек с формантом «огул» при отсутствии сыновей в семье; особые имена в случае, когда дети в семье не выживали, и т.д.). Следует также отметить, что, по материалам этого времени, в каждом ауле существовала, судя по всему, и некая «локальная» традиция выбора имен, о чем говорит определенное своеобразие имен в отдельных обществах туркмен.

Судя по имеющимся материалам, именной туркмен этой группы стал существенным образом изменяться примерно с середины XX в., что было связано в целом с социально-экономическим развитием нашей страны и Северокавказского региона в частности, с интенсификацией межэтнических связей с соседними народами. Однако эти трансформации проходили в основном в «традиционном русле», под влиянием в немалой степени соседних народов Северного Кавказа. В силу этого доля «инородных» имен, воспринятых туркменами, оказалась минимальной.

Литература

1. Брусина 2008 – Брусина О.И. Ставропольские туркмены. Этнокультурное развитие, социальные обычаи, процессы адаптации и интеграции / Исследования по прикладной и неотложной этнологии. № 202. М.: ИЭА РАН, 2008;
2. Брусина 2012 – Брусина О.И. Этническая группа в многонациональном окружении: полевые исследования среди туркмен юга России // Диаспоры. 2012. № 1;
3. Васильева 1969 – Васильева Г.П. Преобразование быта и этнические процессы в Северном Туркменистане. М.: Наука, 1969;
4. Керейтов 1991 – Керейтов Р.Х. Система личных имен у ногайцев и их параллели у народов Средней Азии и Казахстана // Из этнографии народов Карачаево-Черкесии. Черкесск, 1991;
5. Курбанов 1995 – Курбанов А.В. Ставропольские туркмены: Историко-этнографические очерки. СПб.: Изд. Отд. Языкового центра СПбГУ, 1995;
6. Личные имена в прошлом, настоящем и будущем: Проблемы антропонимики. М., 1970;
7. Невская 2013 – Невская Т.А. Земельные отношения у туркмен Северного Кавказа в начале XX века // Российская государственность в судьбах народов Северного Кавказа: Материалы региональной научно-практической конференции. Вып. 5. Пятигорск: ПГЛУ, 2013;
8. Никонов 1967 – Никонов В.А. Личное имя – социальный знак // Советская этнография. 1967. № 5;
9. Никонов 1971 – Никонов В.А. Этнография и ономастика // Советская этнография. 1971. № 5;
10. Никонов 1974 – Никонов В.А. Имя и общество. М., 1974;
11. Никонов 1975 – Никонов В.А. Личные имена туркмен // Полевые исследования Института этнографии. 1974. М.: Наука, 1975;
12. Соловьева 2013 – Соловьева Л.Т. Туркмены Северного Кавказа: о некоторых источниках изучения хозяйства и семейных традиций локальной этнической группы // Материалы III Международного конгресса кавказоведов. Тбилиси: Универсали, 2013;

13. *Функ* 2000 – *Функ Д.А.* Традиционная антропонимическая модель челканцев // Челканцы в исследованиях и материалах XX века. М.: ИЭА РАН, 2000 (Алтаистические исследования. Т. 3);
14. *Шакуров* 1980 – *Шакуров Р.З.* Рифмование имен у башкир // Ономастика Востока. М.: Наука, 1980;
15. *Шатинова* – *Шатинова Н.И.* Рифмование личных имен у алтайцев // Ономастика Востока. М.: Наука, 1980.

ღუბა სოლოგიოვა

ჩრდილო კავკასიის თურქულენოვანი ხალხების ანთროპონიმია: სტაგროპოლის მხარის თურქმენ ქალთა სახელები რეზიუმე

სხვადასხვა ხალხების ანთროპონიმული მოდელის შესწავლა, სხვადასხვა ისტორიულ ეპოქებში მათი ცვლილებები ხელს უწყობს ამა თუ იმ ხალხის ისტორიის უფრო სრულყოფილ შესწავლას, საზოგადოების რელიგიურ-ჩვეულებითი სისტემის, გენდერული და სოციალური სტრუქტურის, მსოფლმხედველობრივი საკითხების გამოვლენას. სტატიაში სწორედ აღნიშნული საკითხებია განხილული ჩრდილო კავკასიაში მცხოვრები თურქმენი ქალების ანთროპონიმული მოდელის ანალიზის საფუძველზე.

სიზმარში ნაპოვნო საქართველო

(სტუმრად ინეგოლელ ჩვენებურებთან)

ძნელია ემოციის გარეშე ისაუბრო იმ ადამიანებზე, რომლებიც ისტორიული ბედუკუღმართობის გამო თურქეთის პოლიტიკური საზღვრების შიგნით აღმოჩნდნენ. მათ თვალეში აშკარად ჩანს ნოსტალგია და სამშობლოს დაშორებით გამოწვეული ტკივილი, რაც ვერ გაანელა დრომ და მანძილმა. ისინი ცდილობენ შეინარჩუნონ ენა, კულტურა, ტრადიციები, ეთნიკური თავისთავადობა. ახერხებენ კიდევ ამას, ქართულ გენს, ქართულ სულს ეფერებიან, ელოლიავენ და ამაყობენ თავიანთი „გურჯობით“. გურჯისტანის სსენებაზე თვალეზე ცრემლი აღგებათ მონატრებისა და სიყვარულის ნიშნად. ამ ხალხს ხატოვნად „ჩვენებურები“ ჰქვიათ. სიტყვა „ჩვენებური“ ქართულ მეტყველებაში მეგობარს, თანამოაზრეს ნიშნავს, უცხოეთში კი ეთნიკური კუთვნილება შეიძინა და თურქეთის, ახერბაიჯანისა და ირანის სინამდვილეში ქართველობის სინონიმად იქცა. ტრადიცია სავარაუდოდ XVII საუკუნეში უნდა დამკვიდრებულიყო, მაშინ როცა შაჰ აბასმა 400 ათასი ქართველი ირანში გადაასახლა და როცა სამხრეთ საქართველოს დიდი ნაწილი ოსმალეთის იმპერიის შემადგენლობაში მოექცა. 1877-1878 წლების ომის შემდეგ კი „ჩვენებურს“ საქართველოდან გასახლებული მაჰმადიანი ქართველები ეძახდნენ ერთმანეთს. ამჟამადაც ისტორიული ქართული კოლონიების მოსახლეობა ერთმანეთს ამ ტერმინით მოიხსენიებს.

ყოველგვარი გადაჭარბების გარეშე შეიძლება ითქვას, რომ ჩვენებურების გული სამშობლოსადმი გაცილებით მეტი სიყვარულითაა ანთებული, ვიდრე საკუთრივ საქართველოში მცხოვრები ქართველებისა. მათ ახარებთ ჩვენი წარმატებები, აწუხებთ ჩვენი ტკივილი. კოლექტიურად უყურებენ ქართულ საინფორმაციო გადაცემებს და ოცნებობენ იმ დროზე, როცა „აქეთა“ და „იქეთა“ ქართველები გავერთიანდებით.

წლების მანძილზე მრავალ გამოჩენილ პიროვნებასთან მქონდა და ამჟამადაც მაქვს ახლო ურთიერთობა. ახლო ურთიერთობები მაქვს არაერთ ჩვენებურთან, რომლებიც ისტორიული ბედუკუღმართობის გამო ჩვენი ქვეყნის საზღვრების მიღმა ცხოვრობენ. მათ შორის არიან: იბერი მელაშვილი, გურამ ხიმშიაშვილი (მუსტაფა იაკუთი), უზალ უსტიაშვილი, ონურ სარიქაია და სხვები. იბერი დიდი ახმედ მელაშვილის ვაჟია. სტამბულის ქართული ხელოვნების სახლს იბრაიმ არასის (ფუტკარაძის) თამხლებით პროფესორები: მარინა აროშიძე, ალა კონდრაშევა და მე მაშინ ვესტუმრეთ, როცა იბერი მელაშვილის პროფესიული საქმიანობის 40 წლისთავის აღსანიშნავად ემზადებოდნენ. კულტურის ცენტრში მალე გურამ ხიმშიაშვილი და ქობაქელი (ტაოს ქართული სოფელი) ონურ სარიგაიაც მოვიდნენ. საუბარი მეტად გულთბილ ვითარებაში ჩაიარა. თითოეული ჩვენგანი თავს მშობლიურ საქართველოში ვგრძნობდით. საუბარი შეეხო ჩვენს ტრაგიკულ ისტორიას, ქართველთა მძიმე ხვედრს. ვისაუბრეთ ქართული ხელოვნებისა და კულტურის შესახებ. მასპინძლება გაიხსენეს მათი შეხვედრები ფრიდონ

ხალვაშთან, რამაზ სურმანიძესთან, როზეტა გუჯეჯიანთან, სხვა გამოჩენილ მოღვაწეებთან. ისინი აღფრთოვანებას ვერ მალავდნენ როზეტა გუჯეჯიანის პატრიოტული საქმიანობის მიმართ და სიამაყით საუბრობდნენ ახმედ მელაშვილის ხსოვნისადმი მიძღვნილი კონფერენციის შესახებ, რომელიც ჩატარდა თბილისში როზეტა გუჯეჯიანის ინიციატივით და რომლის მუშაობაშიც მონაწილეობდნენ ისინი. ჩვენმა მასპინძლებმა გამოთქვეს საქართველოს უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებების სამეცნიერო კონფერენციებში მონაწილეობის სურვილი.

პროფ. მ. აროშიძე, ა. კონდრაშევა, იბერი მელაშვილი, თამაზ ფუტკარაძე, გურამ ხიმშიაშვილი, ონურ სარიგაია

ბურსა (თურქულად „ეშილ ბურსა“-საც უწოდებენ) ერთ-ერთი ყველაზე დიდი ქალაქია, სადაც დიდი რაოდენობით ცხოვრობენ ქართველი მუჰაჯირების შთამომავლები. მათი დიდი ნაწილი ქალაქთან ახლოს მდებარე ინეგოლსა და ინეგოლის რაიონის 20 სოფელში (მესრულიე, ჰილმეი, საადეთი, ჰასან ფაშა, ფინდიკლი, ბათახლი, გულბახჩე, ჩიფლიკი, კარა კადირი, ხეირიე, დერეჩათი, ყაზელლი, ფეეზიე, გუნექესტანე, ელმაჩაირი, იენიჯე, მერზუკიე, ერიკლი, სულხიე) ცხოვრობენ და გადმოსახლებულნი არიან ძირითადად მაღალმთიანი აჭარიდან (ოლადაური, ჭალა, ჭვანა, კვიახიძეები, გოგინაური, ნენია, აღმე...), ასევე ახალციხიდან და საქართველოს სხვა რეგიონებიდან. რაიონში ფუნქციონირებს კიდევ ქართული კულტურის ცენტრი, სხვა ქართული ორგანიზაციები. ნიშანდობლივია, რომ სწორედ ბურსაში დაარსდა პირველი ქართული ჟურნალი „ჩვენებური“ აჰმედ ოზკანის (მელაშვილის) ხელმძღვანელობით.

2014 წლის აპრილ - მაისში ევროკავშირის საგრანტო პროექტის „პოლიტიკური და კულტურული მეხსიერების საკითხები და 1877-1878 წლების რუსეთ-თურქეთის ომი“ -ს ფარგლებში ვიმყოფებოდი ბულგარეთსა და თურქეთში. სტამბოლის ერთ-ერთ სასტუმროში მე და ჩემს მეუღლეს სპეციალურად ჩამოგვაკითხა ინეგოლელმა ქართველმა იბრაიმ არასმა (ფუტკარაძემ) და შემოგვთავაზა მასთან ერთად ინეგოლში გამგზავრება. სიამოვნებით

დავთანხმდით შემოთავაზებულ წინადადებას. შესაბამისად მოგვეცა შესაძლებლობა მოგვენახულებინა ინვეოლელი ქართველები.

იბრაიმ ფუტკარაძე არაჩვეულებრივი ადამიანია. იგი ბურსაშია დაბადებული 1964 წლის 5 აპრილს. დაამთავრა სტამბოლის ტექნიკური უნივერსიტეტი. პროფესიით გემის ინჟინერია. მან საკუთარი მანქანით ჩაგვიყვანა ინვეოლში და დაგვაბინავა საკუთარ ოჯახში. მეუღლეც, ქალბატონი სევდა - თავდგირიძეების ასული შესანიშნავი ადამიანი აღმოჩნდა. სტუმართმასპინძლობა, ქართველების სიყვარული გენეტიკურად მოსდგამთ იბრაიმსა და მის შესანიშნავ მეუღლეს. ისინი სიზმარსაც ქართულად ნახულობენ და ახლად ნასწავლ თუ წინაპრებისაგან შემორჩენილ ქართულ ამბებს იშვიათი გულმოდგინებით ყვებიან. სამი შვილი ჰყავთ იბრაიმსა და სევდას: ერთი ქალიშვილი და ორი ვაჟკაცი. სენა - უფროსი ქალიშვილი სტამბოლის ერთ-ერთი უნივერსიტეტის სტუდენტია, იმჰტა მეთექვსმეტე კლასში სწავლობს, უმცროსი მირზა კი მეშვიდე კლასის მოსწავლეა. იბრაიმს სახლში ყურანის გვერდით შუშანა ფუტკარაძის „ჩვენებურების ქართული“ უდევს და ყოველდღიურად ეფერება ქართულ წიგნსა და ანბანს.

ბერიძე მედეა, სევდა თავდგირიძე, იბრაიმ და თამაზ ფუტკარაძეები

მას ეამაყება, რომ ქართველია. სწორედ ამან გადააწყვეტინა მას ქართული ენის შესწავლა და უნდა, რომ შვილებსაც ასწავლოს ქართული. ამ მიზნით მას ბათუმში სახლის შესყიდვა გადაუწყვეტია, რათა მიეცეს შესაძლებლობა საკუთარ შვილებს ასწავლოს მშობლიური ენა და ისტორია.

იბრაიმ არასი//ფუტკარაძე ქართველებთან ერთად

იბრაიმმა საუბარში გაიხსენა თავისი ბავშვობა და ის დღე, როცა გაცნობიერა მისი ეროვნული წარმომავლობა. ბავშვობაში ვერც წარმოიდგენდა, რომ რკინის ფარდით გამოყოფილ საქართველოს ოდესღაც ნახავდა, ვერც იმას, რომ საზღვრები გაიხსნებოდა და თურქული გვარის მატარებელი რამოდენიმე წლის შემდეგ დაიწყო ქართული გვარის ძებნას და გურჯისტანისაკენ გააყოლებდა თვალებს ჯერ კიდევ გაუცნობიერებელი სიყვარულით, საქართველოსაც იპოვიდა და თავის გვარსაც. ამ სიყვარულმა საზღვრების გახსნის შემდეგ მოაძებნინა მისი ფესვები. ამ სიყვარულმა და მონატრებამ იგი შუახევის რაიონის სოფელ კვიახიძეებამდე მიიყვანა. ამის შემდეგ იგი თურქეთში ჩასული ყველა ქართველის მასპინძელად და პატრონად იქცა. ზოგიერთებს სამსახურიც კი დააწყო. მათ შორისაა ყოროლისთაველი ბაქარ ფუტკარაძე, რომელსაც გემზე დააწყო მუშაობა და მისი გავლენითა და თხოვნით ბაქარს იმაზე მეტ ანაზღაურებას უხდიან, ვიდრე დანარჩენ ქართველ მეზღვაურებს. წუს იბრაიმი იმაზეც, რომ ვერ შეძლო დანარჩენი ქართველებისათვის ხელფასის მომატებაზე დაეთანხმებინა შესაბამისი ორგანიზაციის ადმინისტრაციას. იგი გულიანად აკეთებს თავის საკეთებელს და ხშირად ამბობს კიდევ: **„გული უფრო ძვირად ფასობს, ვიდრე ფული“**.

იბრაიმი ამბობს, რომ ქართველია, მაგრამ გული წყდება, როცა მის ისტორიულ სამშობლოში ზოგჯერ არაადეკვატურ შეკითხვებს უსვამენ. „მე გურჯი ვარ, ჰამა ბათუმში ერთმა მკითხა: თურქი ხარ თუ გურჯიო. თურქის ფენჯრიდან გადახედავ თურქი ვარ, გურჯის ფენჯრიდან გადახედავ გურჯი ვარ მეტი - ვუთხარი. თქვენთან გურჯი ვერ გავხდი, ამათთან კი თურქიო“, გულისტკივილით დაასრულა თავისი სათქმელი.

იბრაიმს აწუხებს ისიც, რომ ბევრი ვერ ასხვავებს ერთმანეთისაგან რელიგიას და ეროვნებას. იგი ძალზე ადაშფოთა კურორტ ოილათში ერთ-ერთი ქართველი ქალბატონის მიერ თავისი ქართველობის უარყოფამ: „მე ბევრი ქრისტიანი არხატაში (მეგობარი, თ.ფ.) მყავს. ყველა ქართველი ჩემი და-ძმა არის. ქართველობა ჩვენი შემსიეა (ქოლგა, თ. ფ.), ყველას გედგვოხურება“ -ამბობს იგი.

2014 წლის 1 მაისს იბრაიმა ჩაგვსვა საკუთარ მანქანაში და ქალაქის ქართველები და ინეგოლის ქართული სოფლები მოგვანახულებინა. წარუშლელი შთაბეჭდილება დატოვა ჩვენში ინეგოლის კულტურის ცენტრში თავმოყრილ ქართველებთან შეხვედრამ. იქ იყვნენ: **ფეფი და ისმაილ ქაია მაკარაძეები (ოლადაურიდან), საბრი არიფოღლი (ჭვანიდან), შენოლ ეიჯერი (გვარი და სოფელი ადარ ახსოვს), ჰაიათ იაგუზი და სხვები.**

ინეგოლელ ქართველებთან. ცენტრში ისმაილ მაკარაძე

ისმაილ მაკარაძემ სიამაყით აღნიშნა, რომ მონაწილეობს სოსო სტურუას მიერ გადაღებულ დოკუმენტურ ფილმში, რომელიც ჩვენებურებს ეძღვნება. ზოგიერთ მათგანს ახსოვთ წინაპრების მიერ გადმოცემული ისტორია მათი გადმოსახლების შესახებ. მკითხველს ვთავაზობთ ჰაიათ იაგუზის მონათხრობ ზეპირ ისტორიას: „ნენე გოგიტიძე იყო გოგნიაურიდან, ბაბოს თერეფი აღმედან, ჰელბეთ აბულაძე. ნენედან ვიცი, იქიდან რომ წამუელით, ექვსი წლის ვიყავიო. რუსის და ოსმალოს ჩხუბი რომ მოთავდა, სინორი (საზღვარი. თ. ფ.) გაავლეს და ხალხს უთხრეს: ვინცხას გინდათ, ოსმალოში წაით, ვინცხას გინდათ, რუსეთში დარჩით, რომ კარი ნა დეეძრასო (კარი უნდა დაიკეტოსო, თ. ფ.). ყოფილან სამი ძმა. დიდ ძმას უთქვამს: პაწა ძმამ და დამ წაითო. დიდი ძმა ოსმანაი დარჩენილა გოგნიაურში. პაწაი კი ბათუმიდან გემით წამოსულა. ჩამოსულან სამსუნში. იქ არ მოწონებიან დასაჯდომი ალაგი. იქიდანაც კონიაში ჩამოსულან. არც იქ მოწონებიან: არც ხეა, არც წყალიო და მერე ჩამოსულან ინეგოლში. იქიდან დაპანტულები ყველაი აქ მოყრილან. ნენეი იტყოდა: დაბლა ოფიზან ბარია (ინეგოლის უბანი), იქ დაჯექით - გვითხრესო, ჰამა იქ ბუზი, კოლო, ტალახი ყოფილა. არ მოწონებიან და ასულან სოფელ მეხითში (ინეგოლიდან 24 კმ-ში). ნენეი რომ გეიზარდა გამოთხოვდა სოფელ თუფეჩი ყონაღში.

ნენეი იტყოდა: ჩვენ მუსლიმანები ვიყავით, ვლოცულობდით, ვკითხულობდითო. რუსის ასკერები ჩამოდიოდენ და გვცემდენ. ჩვენ უჩუმადაი ვლოცულობდით. რუსები ჩვენ კაცებს რომ მოკლავდენ, პურის ბულულის ქვეშ შემოდებდენ ჩვენ კდრებს. იმას უკან ორთაღულმა დაოლდაო (დაწყნარდა), ჩვენ აქ წამოვედით და დევწყეთ ცხოვრებაო“.

ემოციების გარეშე შეუძლებელია ისაუბრო ავეჯის მწარმოებელ მეთინ უნგანთან შეხვედრის შესახებ. მას საკმაოდ დიდი საწარმო აქვს. იღებს შეკვეთებს სხვადასხვა ქვეყნიდან, მათ შორის საქართველოდან. მეთინ უნგანს აღარ ახსოვს მისი წინაპრების გვარი, მაგრამ სულით და ხორცილთ ქართველია, ამაცობს კიდევ თავისი წარმომავლობით, მაგრამ გული ტკივა, როცა მისი თანამემამულეების ცუდი საქციელის შესახებ გაიგებს რამეს. მას არ დაუმაღლავს გულისწყრომა ერთ-ერთ ვაიქართველზე, რომელიც თითქოს დახმარებას დაპირდა, საქართველოს მოქალაქეობის მიღების სანაცვლოდ იქაურ ქართველებში აკრიბა გარკვეული რაოდენობის თანხა და მიიმალა. „ჩვენებური იყო და რამე არ ვთქვით, ისე გაგჰერსდითო“ - დაასრულა თავისი სათქმელი ბატონმა მეთინმა. ჩვენი მცდელობის მიუხედავად მასპინძელს იმ უკეთური ქართველის ვინაობა ვერ ვათქმევინეთ.

იბრაიმ არასი (ფუტკარაძე), მეთინ უნგანი, თამაზ ფუტკარაძე, მედეა ბერიძე

წარსულის ტკივილიანი დღეების გახსენების გარეშე არ ჩაუვლია ჩვენს შეხვედრას ადემ თაიართან (დუმბაძესთან) - ჩანჩხალოელ მუჰაჯირთა შთამომავალთან. „საქართველო ჩემი სამშობლოა. სიზმრებს ბოლო დროს ქართულად ვნახულობ. მიყვარს ქართველები, ჰამა თქვენ მუსლიმანი ქართველების სიყვარული გაკლიათ. ქრისტიანმა და მუსლიმანმა ქართველებმა ერთმანეთის სიყვარული უნდა ვისწავლოთ“. მუჰაჯირობის ისტორია ქართველთა მძიმე ისტორიულ ხვედრს უკავშირდება. ამ მწარე დღეებს ადემს მუდმივად ახსენებს კაბინეტში კედელზე ჩამოკიდებული მისი დიდი წინაპრის მეკლუდის სურათი. ადემს აქვს ავეჯის მწარმოებელი საწარმო. ფირმისთვისაც ქართული სახელი „ნათელა“ დაურქმევია.

ადემ თაიართან (დუმბაძესთან)

ადემ დუმბაძის
ბაბუას სურათი

ჩვენებურებს დიდი სურვილი აქვთ სამშობლოზე უფრო მეტი იცოდნენ და გვსაყვედურობენ - არ გვპატრონობთო. ცხადია, ამ საკითხებზე სახელმწიფო - ქვეყანაში არსებული პრობლემების მიუხედავად - უფრო უკეთ უნდა ზრუნავდეს. უნდა მოვამარაგოთ ქართული წიგნებით, უნდა მოიხსნას ყოველგვარი ბარიერი საქართველოში უმაღლესი განათლების მიღების მსურველი „ჩვენებურებისათვის“. ეს სურვილი გამოთქვებს სოფელ **ჰილმიეში მცხოვრებმა სერვეთ, ოსმან და თემურ დავითაძეებმა, ისმაილ შენმა (ჭაღალიძემ), მუსტაფა ჭაღალიძემ, აზიზ ეფერმა (მამულაძემ), ისმინაზ აიაზმა და სხვებმა.**

სოფელი ჰილმიე, ისმინაზ აიაზი, სერვეთ დავითაძე და თამაზ ფუტყარაძე

ისინი ჩვენგან არ ითხოვენ არც ფულს, არც პატივს. ჩვენგან ელემენტარულ ყურადღებას და მოფერებას ითხოვენ. უნდათ, რომ ქართული სახელმძღვანელოებით მოვამარაგოთ, ქართული ისტორიული ფილმები ვაჩვენოთ, ჰქონდეთ ქართული ტელეარხები, თუმცა „ძალიან ცქვიტა (ჩქარა) ლაპარაკობთ და გვიჭირს გაგებაო“.

*მუსტაფა ჭაღალიძე, თამაზ ფურტყარაძე,
მედეა ბერიძე*

*თამაზ ფურტყარაძე და
თემურ დავითაძე*

ერთი დიდი ტკივილი გაყვა თბილისიდან ბატონ მუსტაფა ჭაღალიძეს: „თიფლისში გააცნეს ჩემი თავი - თურქეთელი ქართველიაო. იქ ერთი ქალი იჯდა და თქვა: „მოლაღატო“. რატომ ვარ მოლაღატე, ქართველობა რომ შევნახე იმიტომ? ჩემი ბრალი ხომ არაა, რომ თურქიეში მოგვიწია ცხოვრება. აქ, თურქიეში არ ვიყოფით მიღეთი თურქებად და გურჯებად, ჩემს ვათანში ასე რატომაა, ვერ მივმხდარვარ. თურქიეში ჩვენებურები მაღალ ადგილებზე მუშაობენ თავრობაში, მეჯლისში. გურჯისტანში რომ ვიყოთ, ჩვენ არსად არ გაგვაკარებენ“ - პირდაპირ გვითხრა თავისი სათქმელი ამ გულმართალმა კაცმა.

უნებლიეთ მახსენდება ერთი ცნობილი გამონათქვამი: „მირჩვენია აქ გურჯი ვიყო, ვიდრე საქართველოში თათარი დამიძახონო“. სამწუხაროდ და საუბედუროდ ჩვენ ვერ გამოვედით ფეოდალური ცნობიერებიდან. გრიგოლ ხანცთელის ეპოქის ქართველები უფრო მაღალი ეროვნული ცნობიერების მატარებელნი იყვნენ, ვიდრე ოცდამეერთე საუკუნის ქართველები. გავისხენოთ გიორგი მერჩულეს სიტყვები: „ქართლად ფრიად ქუეყანაი აღირაცხების, რომელსაცა შინა ქართული ენითა ჟამი შეიწირვის და ლოცვაი ყოველი აღესრულების“. ეს ითქვა 10 საუკუნის წინ, დღეს კი წაიშალა ერთიანობის განცდა. ქართველი ქართველს ებრძვის, სოფელი სოფელს, სამარცხვინოდ ვკამათობთ რაღაც რეგიონალურ „საზღვრებზე“, გავითოკაცდით და ბედნიერად ვთვლით თავს, თუ სამშობლოს დამარცხების ხარჯზე მივალწევთ რაიმე პირად „წარმატებას“. სამწუხაროა, რომ ამ სენით ისე დაავადდა ქართული სხეული, რომ უცხოეთში მცხოვრებ ჩვენებურებს პირველივე შეხვედრის დროსაც არ გამჩნელებიათ ამ დაავადების დანახვა. ამაში კიდევ ერთხელ დაგრწმუნდი დიდებულ ქართველთან **მეჰმედ ემინ ქაია - მაკარაძესთან** შეხვედრისას. იგი ოლადაურელი მუჰაჯირების შთამომავალია. მისი დედა კობალთელი თავდგირიძის ასული ყოფილა, ბაბუის დედა კი შუბნელი ალიაღიშვილების შთამომავალი. ამ შესანიშნავ ადამიანს ინეგოლის კულტურის სახლში იმ დროს შევხვდით, როცა აჭარის ტელევიზიით გადიოდა ამ სტრიქონების ავტორის ლექცია „ქართული დიასპორები უცხოეთში“. უნდა ითქვას, რომ ამ ლექციას დიდი გამოსმაურებები მოყვა საინგილოს, ფერეიდანისა და თურქეთის ქართულ მოსახლეობაში. სიამაყის ცრემლების გარეშე ვერ წაიკითხავ ფერეიდანელი ქართველის **საიდ მუ-**

ლიანის გამოსმაურებას: „გამარჯობათ. როგორ გიკითხოთ. მე ვარ საიდ მულიანი. ვუყურებ თქვენს ლექციას აჭარის ტელევიზიაში, ფერეიდანში და ძალიან მომეწონა. მე აქ მაქვს ქართული სკოლა. მადლობა“. იგივე შინაარსისაა სტამბოლელი ქართველის ორჰან ბერიძის წერილიც: „გამარჯობათ. მე ვარ თურქეთელი ჩვენებური გურჯი ქართველი. ვცხოვრობ სტამბულში. ბაბუის ბაბუა გადმოსულა საქართველოდან. ვუყურებ თქვენი გაქვეთილებზე აჭარა ტელევიზიაში, დიდად მოგვეწონა. მადლობა“.

სამადლობელო წერილებთან ერთად ინგილოელი ჩვენებურების სამართლიანი საყვედურის მოსმენაც მოგვიხდა: „გამარჯობა ბატონო თამაზ. მე ვარ საინგილოდან, თემო სუყაშივილი. გიორგობას გილოცავთ! შეგეწიოთ ქურმუხის წმინდა გიორგის ძალა და მადლი! დღეს კახის რაიონის სოფელ ალიბეგლოში თქვენს ლექციას ვუყურებ აჭარის ტელევიზიაზე, რომელიც საზღვარგერეთ მცხოვრებ ქართველებს ეხებოდა... მთელი ოჯახი სულმოუთქმელად ველოდებოდით, როდის დაიწყებდით საუბარს ისტორიულ ჰერეთში (ბედუკუღმართობით აზერბაიჯანის საზღვრებში მოქცეული და საინგილოდ წოდებული მხარე) მცხოვრებ ქართველებზე. ძალიან გული დაგვეწყდა, რომ ერთი სიტყვითაც არ შეეხეთ ამ ყველასგან დავიწყებულ მხარეს და ხალხს... დასავლეთ საქართველოში ძალიან ცოტა იციან ჩვენი კუთხის, ადათ-წესების, ტრადიციების და ხალხის შესახებ. იმ ხალხის შესახებ, სადაც ქართველობას ყველაზე მეტად გვაქვს შენარჩუნებული ქართული ცნობიერება, სული, გენი, რელიგია და საქართველოს სიყვარული. და სწორედ თქვენ, პროფესორ-მასწავლებლებს უფრო მეტი როლი გეკისრებათ აზერბაიჯანში მცხოვრები ქართველების შესახებ ინფორმაციის გავრცელებაში. მაპატიეთ ასეთი პირდაპირობისათვის. თემო სუყაშივილი“.

საპატიებელი ჩვენს თანამემამულეს არაფერი აქვს. ჩვენ კი ნამდვილად უნდა ვთხოვოთ პატიება უცხოეთში მცხოვრებ თანამემამულეებს. წარმოდგენილ წერილებში ნათლად ჩანს ისტორიული ბედუკუღმართობით სათავედადებული უდიდესი სიყვარული და ნოსტალგია მშობლიური საქართველოსადმი.

ლექციის შინაარსით კმაყოფილი დარჩა ჩვენი მასპინძელიც, მაგრამ საქართველოში არსებულ მძიმე მდგომარეობასა და გაუსაძლის ყოფაზე ფიქრსა და დარდს თავი ვერ დაადწია. ბატონ მეჰმედს შესანიშნავად ახსოვს მუჰაჯირობის ისტორია, გადასახლების უმძიმესი დღეები. მისი ინფორმაციით, მისი წინაპრები ბათუმიდან „გულ-ჯემალ გემით“ გადაუყვანიან. გულ-ჯემალი ფადიშაჰ სულთან რეშადის დედა წარმოშობით ქართველი ყოფილა. „ჩვენ რომ გადმოვსახლდით, სულთანი იყო აბდულ ჰამიდ მეორე, რომლის ცოლი ქართველი ბეზმი ალემ სულთანი იყო. მან მოგვცა დასახლებლად გადმოსახლებულებს ეს ადგილები. 18 სოფელმა დაჯდა ამ ტყეებში. რაცხა ადეთი იყო აჭარაში, ის ადეთი გვაქ, არ შევშალებით. ადეთი არ მოგვიშლია ცეკვაში, საჭმელში. გვაქ საჭმელები: ქალაჯო, ფხალლობიაი, ჭიმური, ხაეიწი, ჰასუთა, ჟავე. ვიცით წოწოლაი. თურქებმა ეს არ იციან“.

ქართული კულტურის ცენტრი ინეგოლში. ცენტრში მეჭმედ მაკარაძე

ბატონი მეჭმედი საინტერესოდ ყვება მუჰაჯირობის ისტორიასთან დაკავშირებულ საკითხებს. „ჩემი ერთი დედეს დემურალას ცოლი ბათუმში დარჩენილა - გოგნიაურში. ცოლს უთქვამს: ველარ დიგინახავ ამის მერეო. საღამოზე, თვის 14-15-ში თვარე დიდი რომ გახდება, აქედან შენ შეხედე, იქიდან მე შევხედავ, თვარე სარკესავით იქნება და დიმიანახავო, უთქვამს დემურალ დედეს. ამას რომ ილაპარაკებდა ნენეი, იტირებდაო“- დაასრულა მუჰაჯირობის შესახებ საუბარი ჩვენმა მასპინძელმა.

მეჭმედ მაკარაძემ შესანიშნავად იცის ქართველების ფერეიდანში გადასახლების ისტორია. ისინი თვლიან, რომ გიორგი სააკაძის საბრძოლო წარმატებები ოსმალების დამსახურება იყო, თითქოსდა ოსმალეთი ქართველებს უცხო დამპყრობლების წინააღმდეგ ბრძოლაში დახმარებას უწევდნენ. იქ მცხოვრები ბევრი ქართველისათვის ძნელია იმის წარმოდგენა, რომ ოსმალეთიც ისეთივე დამპყრობელი იყო საქართველოსათვის, როგორც ირანი. მათ სწამთ, რომ შაჰ-აბასი ბუნებრივი სიკვდილით არ მომკვდარა, რომ მას ძილის დროს თავი სააკაძის თანხლებმა ქალმა სარომ მოკვითაო.

მეჭმედ მაკარაძე ვერ ეგუება საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევას. თავის დროზე, 2002 წლის ივნისში მას მონაწილეობა მიუღია სამშვიდობო მისიის მუშაობაში. ამ მიზნით შეხვედრია ვლადისლავ არძინბასა და ედუარდ შევარდნაძესაც.

მეჭმედ მაკარაძე ინეგოლის ქართული კულტურის ცენტრის მუდმივი სტუმარია. იგი ამაყობს ქართული ხელოვნებით, ქართული კულტურით: „ჩვენი ცეკვები რომ დეინახო, გიგისხარდება. ისე ცქვიტად (სხარტად), მოქნილად ცეკვობენ. ჩვენი სოფლებიც აჭარის სოფლებს გავს. ესენი აქ იოლად ჩანს. ჩვენი სისხლი და ხორცი გრძნობს ჩვენს ერთობასო“.

ქართული კულტურის ცენტრი ინეგოლში

ჩვენებურებს, თურქეთის ქართველებს ჩამოყალიბებული აქვთ სათვისტომო-საზოგადოებები, კულტურულ-საგანმანათლებლო ფონდები, შემოქმედებითი კავშირები, რომლებიც მეჭმედ მაკარაძისა და სხვა შექმნილი ქართველების მუდმივი მზრუნველობის ქვეშაა. ისინი დიდ ინტერესს იჩენენ ქართული ფოლკლორის შესწავლისადმი, გამოთქვამენ საქართველოს ისტორიის, კულტურის, ქართული წერა-კითხვის შესწავლის სურვილს. სათვისტომოებში მოქმედებს ქართული ფოლკლორული ანსამბლები. ახალგაზრდა თაობა თანდათან მზარდ ინტერესს იჩენს თავისი ეთნიკური ფესვებისადმი. ჩვენი ვალია დავეხმაროთ ასეთ ქართველებს, მოვეფეროთ და გულში ჩავეკრათ ისინი. ამ რწმენით დავმორდით ჩვენებურებს და უდიდესი შთაბეჭდილებებით დატვირთულებმა გამოვეშურეთ საქართველოსაკენ იმ იმედით, რომ კვლავ მოგვეცემა მათთან შეხვედრის შესაძლებლობა.

Tamaz Putkaradze

In a dream found Georgia

(Visiting the Inegolel Georgians)

Summary

Due to the Turkey's historical misfortune a lot of Georgians turned out in political borders, who have maintained the language, culture, traditions, ethnic identity. These people pictorially are called „Chveneburebi”. „Chveneburi” in Georgian language means friend, and in abroad purchased ethnicity and has become synonymous to Georgians in Turkey, Azerbaijan and Iran. Still the population of historical Georgian colonies refers to each other with this term. The article presents the issues of everyday life and culture of the population Inegoli.